

Міністерство культури і мистецтв України

Одеська державна наукова бібліотека

імені М.Горького

Християнство в Україні

*Методико-бібліографічні матеріали
на допомогу бібліотекарів*

О д е с а

2004

Пропоновані методико-бібліографічні матеріали розкривають тему впливу християнства на процеси державотворення, культурне і національне самовизначення народу України.

Рекомендуються бібліотечні заходи з релігійного просвітництва, додаються огляди та списки літератури для використання у бібліотечній роботі.

Автор-упорядник

Г.В. Устюжаніна

Науковий редактор

доктор філософських наук

П.К. Лобазов

Редактор

М.Л. Десенко

Рекомендовано методичною радою
Одеської державної наукової бібліотеки імені М.Горького
(протокол № 7 від 21 жовтня 2003 р.)

© Г.В. Устюжаніна

Упорядкування, 2004

© ОДНБ ім. М.Горького, 2004

П е р е д м о в а

Християнство в Україні має більш як тисячолітню історію. Розуміння релігійного фактора в житті народу допомагає правильно осмислити його історію і культуру, його долю і призначення, місце у світовій цивілізації.

Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького як методичний центр для бібліотек України з розповсюдження знань про релігійну і релігієзнавчу літературу підготувала методико-бібліографічні матеріали "Християнство в Україні".

Посібник починається статтею *"Християнство і українська державність"*. Її включення обумовлене бажанням дати бібліотекарю знання про вплив християнства на національне самовизначення українського народу. В статті ми прагнули систематизувати і в концентрованому вигляді подати матеріал, що вміщено в численних навчальних посібниках, наукових працях, статтях вітчизняних та зарубіжних українських дослідників даної теми.

Консультація *"Бібліотечне просвітництво з релігії та релігієзнавства"* висвітлює основні тенденції роботи бібліотек з релігійною книгою, що склалися в Україні, а також пропонує низку заходів з питань історії релігії в Україні та державотворення, інших українознавчих тем. Їх мета — показати доленосний вплив християнства на політичне і культурне становлення України.

Розділ *"Бібліотека на допомогу релігієзнавчій освіті"* містить огляд навчальних посібників з релігієзнавства та історії релігії, які радимо використовувати з читачами-студентами, викладачами.

Логічним продовженням і доповненням теми християнства і українського державотворення є *"Біблійна та християнська тема в художній літературі"*, адже українська літе-

ратура — це красномовне свідчення духовного і культурного утвердження українського народу у світовій культурі.

Список літератури, де окремо виділено українську літературу (86 назв) і доповнено темою світової літератури (62 назви), можна використати як бібліографічний апарат для задоволення освітніх та професійних запитів читачів-гуманітаріїв, а також у проведенні бібліотечних заходів.

Зазначимо, що списки літератури, вміщені у посібнику, розкривають теми, які майже (або зовсім) не висвітлюються в бібліотечних виданнях і професійній пресі. Їхня тематика продиктована необхідністю задовольнити потреби читачів з даних питань.

Списки мають скоріше інформаційний, ніж рекомендаційний характер: в умовах, коли комплектування бібліотек недостатнє, інформація про літературу може стати у пригоді для виваженої політики формування фонду релігійної літератури.

У *додатках* бібліотекар знайде бібліографічний список *"Релігійна книга і бібліотека"* про досвід та методику роботи бібліотек з релігійною книгою, а також *анкету: "Читацькі запити на релігійну літературу та стан їх задоволення"*, яку бібліотекар може використати при проведенні дослідження за вищеназваною темою.

Одне із завдань даного посібника — залучити бібліотекарів до використання україномовної релігійної книги.

1. ХРИСТИЯНСТВО І УКРАЇНЬСКА ДЕРЖАВНІСТЬ

"Всі тривкі держави та великі культури розвивались з розвитком релігії і падали з її упадком".

В.Липинський

Конкретні історичні, географічні, природні умови життя народу зумовлюють його побут, психологію, національні риси характеру. Одне з чільних місць у формуванні нації як певної етнічної та духовної спільноти посідає релігія, яка може виступати в ролі важливого, а часом вирішального фактору державотворення. Християнство як одна із світових релігій було важливим чинником, що сформував європейську цивілізацію.

Історія християнства в Україні тісно переплітається з історією її культурного, духовного, суспільного розвитку. Введення християнства на Русі (988) було обумовлене логікою її історичного розвитку як могутньої ранньофеодальної держави, однієї з найбільших у Європі. Русь прийняла нову релігію на засадах самостійної, рівної між іншими європейськими державами, не підпадаючи ні під яку політичну або ідеологічну залежність.

"Вчителі слов'ян (Кирило і Мефодій) виступили просвітителами не тому, що принесли заморську мудрість темним і неосвіченим слов'янам, а тому, що прагнули відстояти місце слов'янських народів у християнському світі"¹.

І якщо нація — це перш за все духовна єдність, то християнство стало тією духовною основою, а потім вже політичною, що згуртувало націю у могутню Руську державу.

---

¹ Історія релігії в Україні. – К., 1999. – С. 91.

Запровадження християнства на Русі, здійснене князем Володимиром, було мудрим політичним кроком: воно розширило її політичні та економічні зв'язки з Німеччиною, Римом, Польщею, скандинавськими країнами.

Син Володимира Ярослав Мудрий 1051 р. поставив митрополитом Київським першого вітчизняного церковного діяча Іларіона. За часів Ярослава Мудрого Київська Русь досягла найбільшого розквіту. Політичному і культурному піднесенню Київської Русі сприяла християнізація суспільства. В усіх великих містах зводились храми, монастирі, які ставали центрами культури і освіти.

Нова релігія сприяла поширенню писемності. При храмах, монастирях створювалися школи, бібліотеки, існували також спеціальні майстерні, де переписувалися й перекладалися книги з іноземних мов.

На цей період припав розвиток вітчизняного літопису і літератури. Перший давньоруський літописний звід (1037 - 1039) — відоме "Слово о законі і благодаті" митрополита Іларіона, "Повість временних літ" Нестора-літописця та інші твори того часу були пройняті пафосом християнства, його духом і мораллю. Так, наприклад, "Повість временних літ" відтворює філософію руської історії, де діє божественне провидіння. Автор дуже часто цитує Біблію, використовує, як і в Біблії, різноманітні жанри: богословські трактати, життя святих, легенди, документальні записи, промови. Пройняте християнською дидактикою і "Повчання" Володимира Мономаха, що базується на жанрі батьківського повчання, особливо на біблейському повчанні царя Соломона синові.

З'являються перекази Біблії давньослов'янською мовою, твори отців церкви, історична література. Особливу популярність мали життя святих, повчальна література, наприклад, "Сказання про Бориса і Гліба" невідомого автора.

Характерною рисою літератури тих часів була патріотична спрямованість, поєднана з християнськими моральними настановами. Згадаймо широко відоме "Слово о полку Іго-

ревім" з його пафосом державництва і любові до рідної землі.

Відомий твір "Моленіє" Данила Заточника звертається до текстів Святого Письма, а завершальна молитва його звучить так: "Боже... Силу нашому князю укріпи. Не дай же, Боже, землі нашій потрапити під владу чужомовних людей, що не знають Бога...".

Слід сказати ще про одну доленосну ознаку християнства давньої Русі і його культури, яка сягає аж нашого часу. Східне християнство тяжіло до внутрішнього світу людини, воно відкрило й оспівало внутрішнє багатство людської природи, запропонувало шлях до духовного вдосконалення особи.

Після запровадження християнства в Київській Русі розвивається монументальна архітектура, що уособлювала собою велич і міць держави. Ще при Володимирі була збудована у Києві Десятинна церква, Ярослав Мудрий звів знаменитий Софіївський собор, увінчаний 13-ма банями, прикрашений мармуром, фресками, мозаїкою, на одній із стін зображений сам Ярослав з родиною.

З архітектурою пов'язаний розвиток живопису. Київська Русь знала прекрасні зразки монументального живопису, іконопису. Найвідоміші з ікон того часу — "Печерська богоматір", "Дмитро Солунський", "Борис і Гліб".

Прекрасними зразками різьблення на камені є плити Михайлівського і Печерського монастирів, капітелі Борисоглібського собору в Чернігові, собору в Галичі та ін.

За часів татаро-монгольської навали розпад Київської Русі, звичайно, не сприяв піднесенню церковного життя. Митрополити, як і князі, мали діставати дозвіл (ярлик) на право виконувати свої повноваження. В ці роки церква була чи не єдиним інститутом, який став хранителем національних традицій і виразником національного духу.

Оплотом української державності було Галицько-Волинське князівство, де православна церква мала досить міцні позиції.

Кінець XIV — початок XV ст. — нелегкі часи для України. Більшість українських земель опинилася під владою Великого князівства Литовського, а згодом Польщі. Закарпаття було під владою Угорщини, Буковина — під владою Молдови, Чернігівська земля з 1503 р. належала Московській державі, Північне Причорномор'я — Кримському ханству.

В. Липинський, відомий український історик, політичний діяч, вважав, що одна з причин втрати Україною своєї державності у той час — це занепад православної церкви в українських землях, денационалізація київсько-магнатської верстви, позбавлення України своєї авторитетної церкви¹.

Однак, незважаючи на це, український етнос зберігся як певна цілісність якщо не в політичному, то в духовному і культурному сенсі. Це час боротьби за збереження культурної самобутності України, де християнство виступає як чинник культурного процесу.

Так, християнство сприяло виникненню східнослов'янського книгодрукування кирилицею. 1491 р. в Кракові друкуються "Октоїх" і "Часослов", 1495 р. в Чорногорії — "Псалтир". Білоруський учений-гуманіст Ф. Скорина у Празі видав кирилицею кілька частин Біблії, а у Вільно — "Апостол" (1517 -1518). Ці книги були поширені в Україні. 1577 р. князь К. Острозький заснував друкарню в Острозі, де 1581 р. була надрукована славнозвісна "Острозька біблія".

При великих церквах і монастирях існували початкові школи, де дяки навчали грамоти і церковного співу. Поряд з літописанням поширення діставали церковно-літературні твори: послання, життя святих. Багато таких творів з'явилося в Києво-Печерській лаврі.

Споруджувалися храми й монастирі (такі, як Києво-Печерський, Дерманський, Троїцький).

До найкращих зразків живопису цього періоду належать сюжетні композиції "Різдво Христове" і "Успіня Богородиці"

---

¹ Липинський В. Релігія і церква в історії України // Дзвін. – 1995. – № 11. – С. 127.

в Кирилівській церкві у Києві, розписи Вірменського собору у Львові.

Набули розповсюдження ікони, намальовані на дошках. Серед іконописців вирізняється Петро Ратенський (ікона "Богородиця" у Володимиро-Волинському соборі, Петрівська ікона в Успенському соборі Москви).

Культурно-національне відродження в Україні XVI – початку XVII ст. було пов'язане з внутрішніми соціально-економічними процесами, а також політичною і *релігійною* боротьбою.

У цей період правлячі кола Речі Посполитої почали втілювати ідею церковної єдності – унії Православної та Католицької церков.

1596 р. в м. Бересті (Бресті) відбувся церковний собор, де було проголошено Унію. Основні умови об'єднання — це збереження за уніатською церквою православних обрядів і календаря, але при цьому визнання главенства папи Римського і безпосереднє йому підпорядкування.

До Унії приєдналося багато феодалів, шляхтичів, міщан. Однак після її проголошення розгорнулася гостра полеміка. Проти об'єднання церков виступили такі відомі релігійні діячі і вчені, як Х. Філарет, С. Зизаній, І. Борецький, Г. Смотрицький, І. Вишенський, князь К. Острозький. На підтримку православної віри виступило українське козацтво. Гострі антиунійні виступи відбулися під час селянських повстань в 30-х рр. XVII ст. Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького в середині XVII ст. також проходила під гаслами боротьби за "вільності" і захисту православної віри.

В історичній літературі Берестейська унія оцінюється неоднозначно. Дореволюційні російські й радянські історики сприймали Унію вкрай негативно. Останніми роками з'явилися дослідження, де Унія оцінюється як позитивна подія в історії України. Як зазначають автори посібника "Історія релігії в Україні" (К., 1999), "Створена на Берестейському соборі (1596) уніатська церква стала форпостом збе-

реження національної самобутності, традицій і обрядів в умовах загрози ополячення і латинізації"¹.

Гострі політичні й релігійні протистояння того часу викликали до життя події, які стали доленосними для народу України. Віра є основою не лише світосприйняття, а й ознакою приналежності людини до певної культури. І якщо і в наш час в українському суспільстві ми спостерігаємо наявність різних політичних і культурних пріоритетів, то такі розбіжності вкорінені у нашій свідомості протягом декількох століть.

Роки першої половини XVII ст. стали визначальними для подальшого розвитку церковного, культурного, національного та суспільного життя України. Релігійне життя дістало нові імпульси для свого розвитку. Культурне піднесення України посилилося з появою *братств* — громадських православних організацій міського населення, які рішуче виступали за розвиток вітчизняної культури. Так, Львівське братство мало школу, лікарню, бібліотеку, друкарню. В цей час виникають Рогатинське, Острозьке, Галицьке, Вінницьке, Кам'янець-Подільське, Київське братства. Культурним центром став Київ з Київським братством та Печерською лаврою. В Лаврі 1616 р. архімандритом Єлисеєм Плетенецьким було закладено потужну друкарню. Вона на ціле століття стала значним чинником релігійного та культурного життя України.

У ці роки було підтверджено громадянські права віруючих, юридичні та майнові права різних церковних інституцій православної церкви. На відміну від попередніх років, вони знаменувалися легалізацією православної церкви, визначенням її статусу в суспільстві й державі.

Освітня діяльність цього часу була тісно пов'язана з діяльністю церкви. В культурологічній та історичній літературі цей період називають "могилянською добою": він пов'язаний з діяльністю видатного просвітителя, релігійного

---

¹ Історія релігії в Україні. – К., 1999. – С. 157-158.

діяча, політика — київського митрополита Петра Могили (1596 -1647). Створена ним Києво-Могилянська колегія (згодом – академія) увійшла в історію вітчизняної науки і культури як перший вищий навчальний заклад України, Росії та Білорусії. Новий напрям освіти європейського зразка розвинув засади народної освіти. Це стало чинником розвитку книжкової справи, богослов'я, філологічної науки. Освіта набула в цей період загальнодержавного значення.

До 1686 р. у Київській митрополії були вироблені власні підходи в розумінні й осмисленні християнської догматики культу, організації церковного життя, створення своєї системи молитов тощо. У богослужінні використовувалися оригінальні богослужбні книги та збірники проповідей, полемічна література, були відмінності у проведенні служби божої, власні форми управління церквою, в обрядово-культурній сфері.

Релігійно-церковне життя мало велике значення в Запорізькій Січі. Церква в Січі була адміністративним, ідейним і морально-психологічним центром. Відстоювання православної віри для козаків уособлювало не лише віросповідну, а й національну незалежність.

XVIII ст. історики часто називають парадоксальним періодом в українській культурі. З одного боку — розквіт українського мистецтва і літератури, з іншого — українська культура втрачає свою самобутність і адаптується до зразків імперської культури, російської і австрійської.

Починаючи від Петра I, щодо України був взятий курс на ліквідацію політичних прав і самобутності України. У руслі цієї політики здійснювалися заходи з обмеження, а згодом і ліквідації особливостей православної церкви в Україні. На кінець XVIII ст. відбувається зросійщення українського духовенства, зміна системи освіти, виховання кадрів, введення єдиних богослужбних книг.

Національні особливості православної церкви в Україні поступово нівелюються, церква в Російській імперії перетворюється на складову частину державного механізму. Така

політика тривала і в XIX ст. До речі, багато в чому цьому сприяло саме українське духовенство.

"Примиренсько-пасивна позиція основної маси українського духовенства відкрила можливість самодержавству до... русифікації та уніфікації всіх сторін церковного життя в Україні" ¹.

Свідомі національні сили, що відстоювали свободу й гідність свого народу, найкращі представники української інтелектуальної, філософської, політичної думки тих часів так чи інакше зверталися до християнських засад. Досить назвати лише таких велетнів, як Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко, М. Драгоманов, М. Грушевський, які у своїх творчих пошуках апелювали до Біблії як першооснови християнського вчення.

Як пишуть О. Реєнт і О. Лисенко, "Християнство у найкритичніші дні нашого народу відіграло роль інтегруючого фактора" ².

Національно налаштовані політичні сили також брали за взірець християнські настанови. Так, політична, антикріпосницька організація у Києві Кирило-Мефодіївське товариство (1845-1847) ставила собі за мету реформувати суспільство і "гоїти соціальні рани проповіддю євангельської моралі" ³.

Початок XX ст. знаменувався політичним і соціальним піднесенням у суспільстві, що мали як загальноросійський, так і національний характер.

До процесу українського відродження тієї пори приєдналося українське духовенство. В програмах партій ліберального і соціалістичного спрямування з'явилися заклики до автокефалії Української Православної Церкви.

Духovenство ставило питання зняття заборони на українську мову як у системі освіти, так і в богослужінні. Була

---

¹ Історія релігії в Україні. – К., 1999. – С. 229.

² Реєнт О., Лисенко О. Українська національна ідея і християнство. – К., 1997. – С. 12.

³ Грушевський М.С. Історія релігії на Україні. – К., 1992. – С. 144.

започаткована співпраця церкви з "Просвітою". До пропаганди цих ідей залучалася також церковна преса.

Відправа богослужіння українською мовою ставила на порядок денний проблему видання україномовної Біблії та інших богослужебних книг. 1903 р. у Відні з'явився повний переклад Біблії П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького. На початку ХХ ст. окремі Книги Біблії перекладали О. Бачинський, М. Шашкевич. Вийшов здійснений ще у ХІХ ст. переклад П. Морачевського. Показово, що в цей час і греко-католики провели загальногалицьку акцію задля введення в богослужіння української мови.

Раціональне прагматичне мислення, характерне для західної цивілізації ХХ ст., посилювало позиції атеїзму в світі. У роки радянської влади комуністична ідеологія, відкинувши релігію, запропонувала нову "віру" — віру в те, що рай можна побудувати тут, на землі. Історія церкви цього періоду сповнена драматизму, вона пов'язана з переслідуванням і репресіями щодо духовенства, особливо національно налаштованих його представників, закриттям і руйнуванням храмів. Разом з тим, "радянська влада не збиралася повністю знищити православну церкву як інституцію, але хотіла мати її слухняним елементом своєї як внутрішньої, так і зовнішньої політики"¹. Характерно, що під час Великої Вітчизняної війни, коли виникла загроза існуванню *держави*, керівництво країни звертається до духовенства за підтримкою (1943), що сприяло консолідації національно-патріотичних сил.

У 80-і роки ХХ ст. на хвилі демократизації активізували свою діяльність релігійні громади. В цей час спостерігається стійка тенденція до зростання кількості релігійних об'єднань, розширюється мережа релігійних громад. Почався необоротний процес оновлення суспільства в Україні. У контексті боротьби за незалежність України тісно переплітаються національне і релігійне відродження.

---

¹ Історія релігії в Україні. – К., 1999. – С. 551.

Проголошення незалежності України відкрило новий етап у стосунках між церквою і державою. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" і нова Конституція України проголосили свободу світогляду і віросповідань в Україні, що є неодмінною умовою побудови громадянського суспільства.

Церква бере активну участь у суспільних і політичних процесах. У багатьох містах і селах України зводяться нові храми, реставруються і відтворюються національні духовні святині. Зростає число духовних навчальних закладів, активізується видавнича діяльність релігійних установ. Незважаючи на конфесіональні непорозуміння між трьома гілками православ'я, за даними соціологічних досліджень, серед інших інституцій церква користується найбільшою довірою населення.

Отже, як свідчить наша більш ніж тисячолітня історія, релігійне відродження завжди було неодмінною складовою національного самовизначення. Це стало важливим фактором державотворення в Україні.

У своїй книзі "Історія церкви в Україні" священник, історик Ю. Федорів пише: "Свою церковну історію треба вивчати без упередження..., без осуду наших предків, бо їх судитиме Справедливий Суддя, її вивчати треба так, щоб з неї робити розумні і логічні висновки"¹.

---

¹ Федоров Ю. Історія церкви в Україні. – Л., 2001. – С. 344-345.

2. БІБЛІОТЕЧНЕ ПРОСВІТНИЦТВО З РЕЛІГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

Консультація

Релігія, яка історично пов'язана з культурою і традиціями нашої країни, стає важливим чинником суспільного життя. Даний процес — складний і неоднозначний. Природно, що у пошуку відповіді на питання філософські, світоглядні, релігійні сучасна людина звертаєть-

ся до книги.

На книжковому ринку, чутливому до потреб суспільства, з'явився досить вагомий масив видань, які репрезентують майже всі напрями світової релігійної та релігійно-філософської думки. Ця література надходить у фонди бібліотек, які по своїй суті є віддзеркаленням культурного і суспільного життя країни.

Бібліотека, як світський культурно-просвітницький заклад, хранитель пам'яті нації і всього людства дотримується принципу толерантності і комплектує, як правило, літературу різних конфесій і віросповідань з урахуванням місцевих релігійних традицій, вірувань національних меншин, наявності прихильників нетрадиційних релігій, а також релігієзнавчу літературу, твори з історії, філософії, психології, релігії.

Знання з питань релігії і релігієзнавства намагаються дати сучасні навчальні заклади – школи, вузи. Однак вони охоплюють лише певні вікові категорії населення. Бібліотеки, на відміну від них, можуть задовольнити культурні й духовні потреби всього суспільства: дітей, дорослих, людей похилого віку.

Просвітницька робота бібліотек з питань релігії та релігієзнавства будується на засадах всебічного доступу читача

до інформації і дотримання конституційних гарантій свободи совісті й віросповідань в Україні. Триває пошук найбільш ефективних форм і методів роботи з читачами, де випробовуються найрізноманітніші: від традиційних книжкових виставок до освячення криниць, від дискусій за “круглим столом” до хресних ходів, від колядок до філософських і релігійно-знавчих читань.

Сприйняття релігійної літератури викликає певні труднощі, навіть шкільні вчителі не завжди готові до її всебічного пояснення і викладання, не кажучи вже про студентську молодь і людей старшого покоління, вихованих на атеїстичних традиціях. Біблія — не просто пам’ятка культури, а віросповідальний і богослужбний документ, що вимагає від бібліотекаря особливого підходу, знання, ерудиції.

Просвітницький потенціал релігійної літератури знаходить своє втілення у бібліотечних заходах, що розкривають роль релігії у житті нашої країни, в її історії, культурі, утвердженні моральності.

Національне відродження держави викликало до життя процес відновлення історичної свідомості громадян, осмислення релігії як складової історичного процесу в Україні. Повертаються імена діячів церкви, чий талант виявився на теренах релігійного, політичного, наукового і культурного розвитку суспільства. При переході від тоталітарного суспільства до демократичного у суспільному процесі на перший план виступає людина, людина як індивідуум, з її особистим життям, особистою участю у перебігу подій історії. Нового імпульсу набув розвиток краєзнавства. Об’єктом уваги бібліотек стають місцеві релігійні та церковні діячі минулого, які не були відомі широкому загалу.

Цікаво, що творчий і життєвий подвиг видатних земляків став предметом не лише просвітницьких заходів, а й серйозної науково-дослідної та пошукової роботи бібліотек.

Загальновідомо, що споконвічне прагнення людства високих ідеалів добра, краси, справедливості знайшло своє втілення у священних писаннях, це визнають навіть атеїсти.

Високий духовний пафос релігійної літератури дає змогу бібліотекам використовувати її в заходах, присвячених духовному оновленню суспільства. Буде несправедливо стверджувати, що раніше бібліотеки не вели роботи з духовного виховання населення. Такі теми, як моральність, етичні норми життя, любов до рідної землі, дружба, доброта висвітлювалися в бібліотечних заходах і 20, і 30 років тому. Однак, духовний процес нашого часу має свої особливості. З одного боку — засилля низькопробної продукції масової культури та культ прагматизму, з іншого — усвідомлення людиною своєї унікальності й неповторності, прагнення свободи, поширення ідей толерантності та ненасильства. Суспільство опікується проблемами здоров'я, сім'ї, милосердя, причетності до рідної землі і народу, екології, віри. Поняття духовності дедалі частіше ототожнюється з поняттям релігії та віри. Ось чому маємо на разі широке застосування релігійної книги в бібліотечних заходах, які розкривають тему духовності, милосердя, любові до рідного краю, народу.

У просвітницькій роботі бібліотек з питань народознавства традиційно використовується релігійна література про історію та походження релігійних свят. Повсюдно набули популярності виступи бібліотекарів з оглядами літератури про релігійні свята, обряди й звичаї в засобах масової інформації.

Не можуть залишатися поза увагою питання відносин науки і релігії, адже бібліотеки по своїй суті — популяризаторки наукових знань. Ми маємо усвідомити, що наука і релігія не можуть ні протистояти одна одній, ні підмінити одна одну, кожна з них має своє поле у сфері духовного.

Важлива ознака роботи бібліотек — встановлення контактів з релігійними організаціями. Священнослужителі — часті гості бібліотек, вони беруть участь у бібліотечних заходах не лише як почесні гості, а й плідно співпрацюють з бібліотекою: ведуть уроки з вивчення священних писань, беруть участь у “круглих столах”, семінарах, виступають з лекціями.

Часто бібліотеки стають місцем зустрічі представників різних конфесій. У зв'язку з цим зазначимо, що в Україні понад 600 населених пунктів у різний час були охоплені міжцерковним протистоянням. Такі конфлікти — віддзеркалення скоріше суспільних проблем, аніж суто церковних. Знаменно, що бібліотека, як один із найдемократичніших і толерантних інститутів суспільства, якщо не прямо, то опосередковано стає чинником міжконфесійної злагоди.

На змісті бібліотечних заходів з питань релігії та релігієзнавства позначились регіональні особливості конфесійного життя в Україні. Для західних регіонів це співпраця з греко-католиками і римо-католиками, плідне спілкування з релігійними діячами зарубіжних діаспор. Схід і південь України вважаються традиційно православними, але віруючих тут менше, значний відсоток з них взагалі не визначилися конфесійно. Природно, що чільне місце у співпраці бібліотек з релігійними організаціями тут належить православній церкві, але для цих регіонів, більшою мірою ніж для інших, характерне поширення вчень орієнтальної спрямованості, що теж знаходить своє втілення в просвітницькій роботі бібліотек.

Просвітні заходи: біблійні читання, дні сімейного відпочинку, уроки народознавства з використанням релігійних книг, філософські клуби, літературні та мистецькі заходи на тему біблійних сюжетів, “круглі столи”, диспути на морально-етичні теми, благодійні акції щодо ветеранів та інвалідів, залучення читачів різних вікових і освітніх категорій, — все це свідчить, що спектр використання релігійної літератури в бібліотечній роботі досить широкий.

Замовниками бібліотечних заходів релігієзнавчої тематики часто виступають читачі. Наприклад, у районних та сільських бібліотеках це шкільні вчителі, вони проводять у бібліотеці уроки релігієзнавства, народознавства. Бібліотеки надають також допомогу місцевим будинкам культури (народним домам) у проведенні релігійно-фольклорних свят. Читацькі об'єднання, клуби, товариства нерідко ініці-

юють бесіди, “круглі столи”, зустрічі з представниками конфесій, іноді це ціла програма заходів, розрахована на тривалий час (наприклад, цикли лекцій, заняття з вивчення священних писань, біблійні читання тощо). Нерідко такі заходи започатковуються з ініціативи священнослужителів.

Цікава видавнича діяльність бібліотек України з питань релігієзнавства: це і методичні рекомендації, і збірки красномовних нарисів про відомих діячів церкви, і аналіз виставкової роботи, і збірники сценаріїв до релігійних свят.

В час перехідного стану суспільства, коли людина постає перед вибором, саме бібліотека може запропонувати різноманітні варіанти для такого вибору. Вона не нав'язує певної ідеології на відміну від релігійних інститутів або політично заангажованих суспільних інститутів (таких, як преса, телебачення), а лише забезпечує невід'ємне право кожного на доступ до інформаційних ресурсів суспільства.

Релігія і релігійна література може бути важливим суспільним фактором для єднання нації, стимулювання процесів державотворення, побудови суспільства на засадах добра, справедливості, де кожен усвідомлює себе як син рідної землі, а всі разом — як народ цієї країни.

Можливо, це все — у майбутньому, але й зараз нам не забракло б трохи патріотизму, мається на увазі — того, що йде від серця. У суспільстві, що не є єдиним в ідеологічному сенсі, релігійна книга може виступати як чинник патріотичного виховання.

Література з історії релігії України може бути використана при підготовці виставки: ***"Довга дорога до храму: Християнство і українська державність"***¹.

Р о з д і л и:

1. Християнство в Україні. З глибин минулого у III тисячоліття.

---

¹ Див. список літератури, с. 24-32.

2. Хрещення Русі-України і утвердження давньоруської держави.
3. Християнські конфесії на перехрестях української історії.
4. Християнство як чинник національного самовизначення України.
5. Християнство і проблема духовного відродження сучасного суспільства.

Використовуючи літературу з цієї теми, можна підготувати невелику виставку: **"Християнство і українська національна ідея"** до Дня незалежності України, вона може стати розділом до більш розгорнутої виставки літератури про історію здобуття незалежності України, яка може мати, наприклад, таку назву: **"Воскресіння: віра, країна, народ"**.

Книги з історії релігії в Україні радимо використати для підготовки огляду **"Історія релігії в Україні"**. Ця література стане у пригоді при розповсюдженні знань про історію української філософської, інтелектуальної думки, наприклад, при проведенні читання: **"Патріотичні засади релігійної і богословської думки в Україні"**.

До книг з історії релігії в Україні радимо звернутися при проведенні бесіди на тему: **"Християнство в Україні і становлення книгодрукування та бібліотечної справи"** (наприклад, до Всеукраїнського дня бібліотек, 30 серпня; Дня слов'янської писемності, 24 травня).

Що ж до історії, то історія релігійного життя краю не менш захоплююча і повчальна. Краєзнавчі конференції, лекції, клубні заходи, присвячені релігійним діячам, місцевим богословам, священикам (часто їхні імена замовчувалися й були невідомі широкому загалу), мають велике виховне і

просвітницьке значення. Пропонуємо декілька назв: **"Мудре слово і чуйне серце"**, **"Залишити світ, щоб любити світ"**, **"Хто діє по правді, той іде до світла"**.

У бібліотечних заходах з історії релігії радимо використовувати літературу, що пропонується до виставки (с. 24-32), а також навчальні посібники з релігієзнавства (див. огляд, с. 37-46), де є окремі розділи й параграфи, присвячені цій темі.

Продовженням історії є, звичайно, наше сьогодення. Тема **"Християнство і сучасне суспільство в Україні"** (див. список літератури, с. 32-36) може стати лейтмотивом "круглих столів", зустрічей із священнослужителями, сучасними богословами, вченими-релігієзнавцями.

Так, наприклад, "круглий стіл" **"Моральні цінності християнства і національне відродження"** може порушити такі питання:

1. Релігійний фактор у сучасному житті України.
2. Співпраця бібліотек і релігійних організацій в утвердженні християнських цінностей.
3. Християнські засади у вихованні молоді.
4. Релігія і влада.
5. Християнські конфесії у вирішенні соціальних проблем.

Протягом століть релігія була фундаментальним чинником культури. Бібліотеки України докладають багато зусиль до популяризації українського мистецтва – храмового зодчества, іконопису. Але біблійна тема в українській літературі донедавна була мало досліджена.

Біблія (а саме переклад її на національні мови) стала потужним джерелом для розвитку європейських національних літератур (німецької, англійської, французької). Цей список можна продовжити, вписавши туди і українську літературу, хоча донедавна ця тема була фактично не досліджена. Останніми роками з'явилася низка праць таких авторів, як В. Антофійчук, І. Бетко, А. Нямцу. В. Сулима та ін. Особливо плідно опрацьовують цю тему науковці Черніве-

цького університету ім. Ю. Федьковича: видаються посібники, монографії, щорічник "Біблія і культура". Радимо бібліотекам по можливості придбати цю літературу (див. список літератури, с. 47-56).

Популяризація знань про українську літературу — актуальне питання часу. Адже українська література є своєрідним віддзеркаленням духовної і культурної зрілості народу, його утвердження у світовій культурі й цивілізації.

Радимо підготувати виставку літератури: **"Українська література як духовний вимір буття: Біблія і література"**.

Р о з д і л и:

1. "Біблія як літературна пам'ятка", або "Біблія: шлях до українського читача", або "Біблія на теренах України".

Література: Біблія українською мовою, переклади Біблії. Література про Біблію.

2. Християнські літературні пам'ятки України XI-XVIII ст.

3. Святе Письмо і українська класична література.

4. Біблійні мотиви в українській літературі ХХ ст.

Список літератури "Біблійна та християнська тема в літературі" дає, на нашу думку, достатній матеріал для підготовки різноманітних просвітницьких заходів з даної теми.

"Я в світ несучи новий закон любові" — цей рядок з вірша С. Яричевського може стати назвою читацької конференції, присвяченої образу Ісуса Христа в українській літературі. Це може бути один або декілька творів на вибір і вподобання бібліотекаря і читачів.

Бібліотека може також підготувати цикл вечорів поезії **"Віщу таїну співати серцем"**.

1. **"Ну що б, здавалося, слова?:** Християнські мотиви в поезії Т.Г. Шевченка".

2. **"Їм промовляти душа моя буде:** Біблійна тема в поезії Лесі Українки".

3. **"Молтва за Україну:** Українська релігійна лірика кінця ХІХ — початку ХХ ст."

4. **"Шлях на Голгофу"**: Християнський вимір сьогодення у поезії Ліни Костенко.

Для учнівської молоді бібліотека може влаштувати театралізовану вікторину **"Вічний образ"**. Учасники розігрують уривки з драматичних творів або читають поезію на біблійні теми. Глядачі мають назвати автора, назву твору.

Національні обрядові святкові дійства — яскраве вираження національного духу, тому так важливо тут дбати про естетику мови, поезії, українського слова.

Святий Димитрій, уродженець України, відомий в історії церкви як Димитрій Ростовський, писав: "Різдво Христове було тією охоронною межею, за яку не можна було переступати чужому, ворожому".

Бібліотекам, що влаштовують свята до Різдва, Великодня, до дня св. Миколая чи інших народно-релігійних свят, при написанні сценаріїв радимо звертатися до класичної літератури, збірок духовної поезії сучасних поетів та української поезії минулих років. На таких заходах повинні звучати кращі зразки поезії. Особливо це стосується дитячих і юнацьких бібліотек, де формуються не лише духовні, а й естетичні засади поведінки та свідомості.

Прекрасні зразки поезії на тему Великодня, Різдва й інших свят можна знайти у посібнику В. Сулими "Біблія і українська література" (див. огляд літератури, с. 45-46).

У Львові та Івано-Франківську вийшли збірки духовної поезії поетів В.Багірової, В.Квітневого, Т.Савчинської-Латик (див. список літератури, с. 47-56, №№ 1, 20, 38).

Так, наприклад, у книзі В. Квітневого "Бог і Україна" (Львів, 2000) ми знаходимо вірші: "Святвечір" (с. 11), "Заспівайте мені Коляду" (с. 12), п'єсу на одну дію "У Віфлеємі новина" (с. 12-13), п'єсу на одну дію "О, хто, хто Миколая любить" (с. 76-88).

Так само у В. Багірової "Хай Бог вас береже" (Івано-Франківськ, 1999) вірші: "Чудотворний Миколай" (с. 117), "Спас посеред нас" (с. 90), "Назарейське джерело" (с. 30) та

інші можна включати до сценаріїв святкування Великодня, св. Миколая тощо.

Завдання просвітницьких бібліотечних заходів, пов'язаних з релігійною тематикою, — допомогти осмислити власну історію, краще пізнати свою культуру, свої духовні витoki й віднайти мудрість, "бо багато мудрих — спасіння світу".

2.1. Література до виставки "Довга дорога до храму: Християнство і українська державність"

Розділ I

Християнство в Україні: З глибин минулого — у III тисячоліття

1. Головащенко С. Історія християнства: Курс лекцій: Навч. посіб. для студ. — К.: Либідь, 1999. — 352 с.
2. Грушевський М. Духовна Україна: Зб. творів. — К.: Либідь, 1994. — 560 с.
3. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. — К.: Освіта, 1992. — 191 с.
4. Дециця М. Малий український церковно-історичний словник. — Львів: Основа, 1994. — 153 с.
5. Історія релігії в Україні: Навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / А. Колодний, П. Яроцький, Б. Лобовик та ін.; За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького; НАН України.

Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. Вид-ня релігієзнавства. – К.: КОО Т-ва "Знання", 1999. – 735 с.

6. Історія християнської церкви на Україні: Релігієзнав. довідк. нарис. – К.: Наук. думка, 1992. – 102 с.

7. Рибачук М. Українська церква: Історія, сучасність, персоналії. – К.: Укр. Центр духов. культури, 2001. – 288 с., ілюстр.

8. Санников С. Двадцять веков християнства: Учеб. пособие: В 2 т. – О.; СПб.: Изд-во ОБС "Богомыслие", 2001-2002.

Т.1. – 2002. – 668 с.: ил.

Із змісту: Кирило и Мефодий – духовные просветители славян. – С. 412-414; Князь Владимир и христианизация в древней Руси. – С. 418-422; Принятие християнства князем Владимиром и крещение Руси (По Нестору и Иллариону). – С. 589-596.

Т.2. – 2001. – 701 с.: ил.

Із змісту: Православные церкви СНГ (украинская, молдавская и другие)". – С. 473-477; "Украинская православная церковь Киевского патриархата и Украинская автокефальная православная церковь". – С. 478-484; "Греко-католические церкви". – С. 490-494.

9. Софрон Мудрий: Нарис історії церкви в Україні / Укр. папська коміс. св. Йосафата. – 2-е вид. – Рим: Б.в., 1990. – 296 с.

10. Тисячоліття християнства в Україні: Урочистості 1988 р. / Гол. ред. О.Зінкевич. – Нью-Йорк: Крайов. ком. Тисячоліття християнства в Україні, 1992. – 522 с.

11. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посіб.: У 3 кн. – К.: Либідь, 1994.

Кн. 1. – 256 с.

Кн. 2. – 256 с.

Кн. 3. – 326 с.

12. Федорів Ю. Історія церкви в Україні. – Л.: Свічадо, 2001. – 362 с.

13. Християнство в історії та культурі України: [Матеріали наук. конф. 25-26 жовт. 2000 р.] // Наукове пізнання: методологія та технологія / Півд.-укр. держ. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2001. – № 6. – С. 2-171. – Спецвип.

Розділ II

Хрещення Русі-України і утвердження давньоруської держави

1. Введение христианства на Руси / Отв. ред. А.Д. Сухов. – М.: Мысль, 1987. – 302 с.

2. Горський В. Святі Київської Русі. – К.: Абрис, 1994. – 176 с.: ілюстр. – Бібліогр.: с. 169-173.

3. Євстахієвич В. Початки християнства на українських землях // Нар. творчість та етногр. – 1998. – № 4. – С. 17-25.

4. Кабанець Є. Джерела церковної організації на Русі: Чи було насправді Аскольдове хрещення? // Людина і світ. – 2003. – № 6. – С. 2-12.

5. Как была крещена Русь. – М.: Политиздат, 1989. – 320 с.: ил.

6. Калинець І. Загадки хрещення України-Руси: Наук.-попул. нарис. – Л.: Місіонер, 2000. – 200 с.

7. "Крещение Руси" в трудах русских и советских историков. – М.: Мысль, 1988. – 334 с.

8. Крисаченко В. Україна на сторінках Святого Письма та витяги з першоджерел, що засвідчують процес поширення християнства на теренах України від Апостола Андрія до князя Володимира / Ред. В.Береговий. – К.: Наук. думка, 2000. – 485 с.: іл.

9. Кузьмин А. Падение Перуна: Становление христианства на Руси. – М.: Мол. гвардия, 1998. – 240 с.: ил.

10. Левицький Ю. Святі Київської церкви / Ред. А. Степовик; Фондація ім. О. Ольжича. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2000. – 120 с.

11. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства: Навч. посіб. / Міжнар. фонд "Відродження". – К.: Глобус, 1996. – 223 с. – (Прогр. "Трансформація гуманітарної освіти в Україні").

12. Огієнко І. Початки християнства серед українського народу // Київ. старовина. – 1992. – № 1. – С. 124-137.

13. Хрестоматія тисячоліття хрещення Руси-України / Голов. ред. Л. Храплива-Щур. – Торонто; Філадельфія: С.К.В.О.Р., 1986. – 315 с.

Розділ III

Християнські конфесії на перехрестях української історії

1. Бендик Мирон Петро. Помісність Української греко-католицької церкви та її бачення Патріархом Йосифом Сліпим. – Л.: Свічадо, 1996. – 52 с.

2. ¹Бориславський М. З історії Української греко-католицької церкви. – Л.: Край, 1992.

3. Борисова О., Климов А. Історичні підвалини Київського патріархату. – Луганськ: Альма матер, 2001. – 118 с.

4. Волошин Ю. Українська автокефальна православна церква 1941-1944: Корот. іст. довід. / Полтав. держ. пед. ін-т. – Полтава, 1999. – 52 с.

5. Головні засади Української автокефальної православної церкви: [Метод. вид. / Ред. М. Залізняк]; Львів. крайове ставропіг. братство св. ап. Андрія Первозданного. – 2 вид., перероб. і доп. – Л., 1999. – 30, [2] с.

6. Гриньох І. Православ'я і католицтво. – Б.м.: Пролог, 1990. – 14 с.

7. Іларіон, митрополит [Огієнко І.]. Українська церква: Нариси з історії української православної церкви: У 2 т. / За ред. С.Ярмуся. – Вид. 2-е, поправ., доп. – Вінніпег; Канада: Вид. Консистоії УГП Церкви в Канаді, 1982. – 366 с.

8. Історія православної церкви в Україні: Зб. наук. пр. / НАН України; Ред. кол.: П. Яроцький (відп. ред.); С. Головащенко, В. Климов та ін. – К.: Четверта хвиля, 1997. – 292 с. – (До 400-річчя від дня народж. і 350-річчя пам'яті святителя Петра Могилы, митрополита Київського).

---

¹ Тут і далі астериском позначені видання, які не було можливості переглянути *de visu*.

9. Кияк С. Спадщина і тотожність: [Про Українську Греко-Католицьку церкву] // Людина і світ. – 2003. – № 2. – С. 18-21.

10. Кочан Н. Український католицизм в екуменічному вимірі // Філософ. і соціол. думка. – 1995. – № 7-8. – С. 3-30.

11. Лотоцький О. Автокефалія / Укр. Православ. церква. – К., 1999.

Т. 1: Засади автокефалії. – 203 с.

Т. 2: Нарис історії автокефальної церкви. – 549 с.

12. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій / Міжнар. фонд "Відродження". – Л.: Просвіта, 1995. – 350 с. – (Програма "Трансформація гуманітарної освіти України").

13. Надтока Г. Православна церква в Україні 1900-1917 років: Соціально-релігійний аспект. – К.: Знання, 1998. – 270 с.

14. Нарис історії Київського патріархату // Укр. культура. – 1998. – № 9-10. – С. 32-34.

15. Нескорена церква: Українська греко-католицька церква у ХХ столітті: Док. свідчать // Людина і світ. – 1995. – № 5-6. – С. 6-11.

16. Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. – Полтава: Полтава, 1997-2001.

Ч. 1. – 1997. – 354 с.

Ч. 2. – 2001. – 735 с.

17. Решетников Ю., Санніков С. Огляд історії Євангельсько-баптистського братства в Україні. – О.: Богомоліє, 2000. – 230 с.

18. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Людина і світ. – 2001. – № 10. – С. 21.

19. Українська автокефальна православна церква. Всеукраїнський православний церковний собор (1; 1921; Київ); Перший Всеукраїнський православний церковний собор УАПЦ, 14-30 жовт. 1921 р.: Док. і матеріали. – К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського; Л.: Б.в., 1999. – 559 с.

20. Українська греко-католицька церква: [Історія, сучасний стан] // Реліг. панорама. – 2001. – № 10. – С. 71-85.

21. Харшин М. Українська церква між двома уніями (1563-1596 р.) // Укр. іст. журн. – 1996. – № 4. – С. 24-34.

22. Шептицький Андрей. Як будувати Рідну Хату?: [Роздуми митрополита про розбудову нац. держави]. – Л.: Свічадо, 1999. – 45, [1] с.

23. Шип Н. Церковно-православний рух в Україні: (Початок ХХ ст.). – К.: Ін-т історії України, 1995. – 65 с.

24. Ярмусь С. Дещо з нашого історичного досвіду. – Вінніпег: Вид. Консистоії УПЦ в Канаді, 1985. – 86 с.

Розділ IV

Християнство як чинник національного самовизначення України

1. Єленський В. Нація і релігія: Україна // Людина і світ. – 2003. – № 6. – С. 39-48.

2. Іванишин В. Українська церква і процес національного відродження. – 2-е вид. – Дрогобич; Л.: Обл. ін-т удосконалення вчителів, 1990. – 194 с.

3. Круглий стіл з питань релігійного життя // Національна ідея – відповідь на виклик часу: Матеріали наук. конф. Пуца-Озерна, 23-24 берез. 2001 р. – К., 2001. – С. 5-16.

4. Липинський В. Релігія й церква в історії України // Дзвін. – 1995. – № 11. – С. 119-131.

5. Миколаїв Р. Між ортодоксальністю і “новим поганізмом”: Релігія у побудовах ідеологів українського націоналізму ХХ століття // Людина і світ. – 2003. – № 8-9. – С. 50-53.

6. Мокрий В. Церква в житті українців. – Л.: Просвіта, 1993. – 106 с.

7. Саган О. Українське православ'я — самобутнє явище християнського світу // Пам'ять століть-98. – 1998. – № 2. – С. 46-68. – Бібліогр.: с. 65-68.

8. Рахманний Р. Самовизначення християнської України. – Торонто: Новий шлях, 1977. – 63 с.

9. Реєнт О., Лисенко О. Християнство і національна ідея. – К.: Богдана, 1997. – 128 с.

10. Удод Г. Що дало християнство Україні: [Про вплив християнства на громадський, політичний і етнокультурний розвиток українського народу] // Нар. творчість та етногр. – 1997. – № 4. – С. 75-80.

11. Филипович Л. Етнологія релігії: Теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. – К.: Світ знань, 2000. – 333 с.

12. Харьковщенко Є. Особливості християнства в Україні // Рід. джерела. – 1999. – № 1. – С. 32-34.

13. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України: (Політол. аналіз). – К.: Криниця, 1999. – 323 с.

Розділ V

Християнство і проблема духовного відродження сучасного суспільства

Див. список літератури "Християнство і сучасне суспільство в Україні", с. 32-36, №№ 1, 5, 7, 8, 9, 11, 17, 20, 21, 22, 27, 28.

2.2. Християнство і сучасне суспільство в Україні

Список літератури

1. Всеукраїнська міжнародна християнська асамблея: Наук.-практ. конф., Київ, 17-18 лют. 1998 р.: Доп., повідомл. / [Упоряд.: В. Туркевич та ін.]. – К.: Укр. православ. церква Київ. патріархату, 1998. – 320 с. – У надзаг.: Всеукр. міжнар. церков.-громад. ком. з відзначення 2000-ліття Різдва Христового.

2. Дудар Н. Релігійність українського суспільства: Останні дослідження // Людина і світ. – 2003. – № 1. – С. 8-13.
3. Драбинко А. Православие в посттоталитарной Украине. – К.: Свято-Успенская Киево-Печерская лавра, 2002. – 287 с.
4. Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні / За ред. А. Колодного, П. Яроцького, О. Сагана. – К.: Гнозис, 2001. – 250 с.
5. Єленський В., Перебенесюк В. Релігія. Церква. Молодь. – К.: АЛД, 1996. – 160 с.
6. Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами: [Зб. матеріалів / Упоряд.: З. Антонюк, М. Мартинович; Укр.-амер. бюро захисту прав людини та ін. – К.: Сфера, 1999. – 504 с. – (Ін-т релігії та суспільства при Львів. богосл. акад., Центр європ. гуманіт. Дослідж. при Нац. ун-ті Києво-Могилян. акад.).
7. Лужецька Х. Проблеми релігії у відродженні духовності молоді // Державність. – 1994. – № 1-2. – С. 62-64.
8. Маринович М. Проблеми християнського відродження у посткомуністичній Україні // Мандрівець. – 1995. – № 4-5. – С. 96-102.
9. Матеріали Всеукраїнського християнського форуму "Плід правди сіється творцями миру". – К., 1998. – 86 с.
10. Мельник О. Йдучи до єдиної української церкви // Укр. газ. – 1997. – № 13 (117), 10 лип. – С. 6.

11. Місце Української церкви в екуменічному процесі: Скороч. і відред. стеногр. міжконфес. семінару. Львів, 16 груд. 1998 р. – Л.: Вид-во ЛБА, 1998. – 61 с.

12. "Моральна цінність християнства і відродження національної школи": Доп. наук.-практ. конф. / Лаб. соц. інтелекту ЦД-ПІН НАН України; Упр. освіти Тернопіл. міськвиконкому; Заг. шк. № 4; Ред. В. Кухарський. – К.; Тернопіль, 1995. – 67 с.

13. На шляху до єдності: Підруч. з екуменізму / [Пер. з пол. А. Шкраб'юка]. – Л.: Свічадо, 1999. – 64 с.

14. Пащенко В. Українська церква в незалежній державі // Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. – Полтава, 2001. – Ч. 2. – С. 479-698.

15. Плакід, архимандрит. Православная точка зрения на единство христиан: Пер. с фр. // Православ. вестн. – 1998. – № 1. – С. 15-30.

16. Релігійність в українському суспільстві // Людина і світ. – 2001. – № 1. – С. 20.

17. Релігія і політика в сучасній Україні: ("Кесарево – кесарю, а Боже – Богу") / І.Ф. Курас, М.Ф. Рибачук, М.І. Кирюшко, П.І. Феценко. – К.: Ін-т політики і етнонац. досліджень НАНУ, 2000. – 272 с.

18. Рибачук М. "Свої" і "чужі" в храмі: Реліг. фактор міжетніч. відносин в Україні // Віче. – 1996. – № 2. – С. 136-145.

19. Саган О. Нескликаний собор: [Про необхідність вирішення сучас. пробл. православ'я перед викликом часу] // Людина і світ. – 2003. – № 2. – С. 41-47.

20. Саух П. Чи об'єднає Україну релігія? // Берегиня. – 1996. – № 1-2. – С. 61-64.

21. Сверстюк Є. Круглий стіл з питань релігійного життя // Національна ідея — відповідь на виклик часу: Матеріали наук.-прак. конф. – К., 2001. – С. 5-9.

22. Соціальна доктрина церкви: Зб. ст. / Ін-т релігії та суспільства при Львів. богосл. акад. – Л.: Свічадо, 1998. – 300 с.

23. Соціальні проблеми посттоталітарного суспільства та можливості церкви: Матеріали студент. наук.-практ. конф. / Упоряд.: Л. Бачинська, Л. Маринович. – Л.: Вид-во ЛБА, 1999. – 226 с.

24. Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988-1998 рр.). – Тернопіль: Астон, 1999. – 120 с.

25. Суттпер Е. Українське християнство на початку III тисячоліття: Іст. досвід та еклезіол. перспективи: Пер. з нім. – Л.: Свічадо, 2001. – 168 с.

26. Таран В. Особливості функціонування релігійно-конфесійної ідеології в перехідному українському суспільстві // Філософія, культура, життя. – Д., 2001. – № 10. – С. 173-183.

27. Украинское православие на рубеже тысячелетий // Персонал. – 2001. – № 1. – С. 13-18.

28. Християнство і духовність: Зб. матеріалів другої Міжнародн. наук. конф. циклу наук. конф. "Християнство: історія і

сучасність" / [Редкол.: А. Колодний (голов. ред.) та ін.]. – К.: Т-во "Знання" України, 1998. – 253 с.

29. Християнство на межі тисячоліть (економічні, правові, історичні та культурологічні аспекти): Наук. зб. – КМАУП, 2001. – 439 с.

30. Шуба О. Перед Богом і власною совістю: Хроніка прийняття положень нової Конституції України з реліг.-церк. пробл. // Людина і світ. – 1996. – № 9. – С. 2-5.

31. Шуба О. Релігія і національно-державні інтереси України // Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України. – К., 1999. – С. 260-288.

3. БІБЛІОТЕКА НА ДОПОМОГУ РЕЛІГІЄЗНАВЧІЙ ОСВІТІ

3.1. Огляд видань з проблем релігієзнавства

Академічне релігієзнавство: Підручник / За наук. ред. А. Колодного. – К.: Світ знань, 2000. – 862 с.

Пропонований підручник докорінно відрізняється за змістом і структурою від навчальних посібників з релігієзнавства, що були видані в Україні в 1990-х роках, котрі успадкували змістову структуру, прийняту в науковому атеїзмі.

Як зазначено у вступній статті, “... маємо перший в Україні підручник, де врахована вся його дисциплінарна структура”.

У першому розділі – “Релігієзнавство — специфічна сфера гуманітарного знання” розглядається релігієзнавство як наука, досліджується питання його дисциплінарної структури, що включає філософію, феноменологію, соціологію, психологію, історію, географію релігії, лінгвістичне релігієзнавство.

Другий розділ — “Філософське витлумачення феномена релігії” розкриває метафізику, онтологію, епістемологію, праксіологію і антропологію релігії.

Змістом *третього розділу* — “Історичне витлумачення релігії” — є етнічні та світові релігії, конфесійна й філософська теологія, релігія в контексті історії України.

Розділ четвертий – “Суспільствознавче витлумачення феномена релігії” розповідає про релігію як суспільний феномен, соціально-психологічні та моральні її аспекти, політологію і етнологію релігії.

Звертаємо увагу читачів на *п'ятий розділ* – “Релігія і сучасність”, де подано статистику і географію сучасних релігій, розглядаються міжконфесійні відносини, новітні релігійні течії, релігія і церква в незалежній Україні.

Окремий інтерес становлять глави “Концепція синтезу науки і релігії в сучасному богослов’ї” (с. 756-762), “Християнство на межі тисячоліть” (с. 767-777).

Кожен розділ підручника завершують контрольні завдання і запитання, тематика рефератів і рекомендована література.

Фундаментальний підручник з релігієзнавства підготовлений колективом науковців Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, а також ряду вузів України.

Серед авторів — відомі релігієзнавці, доктори філософських наук А. Колодний, Б. Лобовик, Р. Транчук, А. Черній, П. Яроцький, В. Лубський, кандидати філософських наук В. Єленський, М. Бабій, С. Здіорук.

Видання розраховане на викладачів, науковців, студентів і широке коло читачів.

Релігієзнавство: Навч. посіб. / За ред. С. Бублика: Нац. акад. внутр. справ України. – К.: Юрінком інтер, 2000. – 496 с.

Підручник дає аналіз релігії як культурно-історичного явища, розглядає сучасні релігії та їхню роль у розвитку цивілізації, питання правового регулювання державно-церковних відносин, здійснення свободи совісті у державі.

Посібник цікавий тим, що приділяє багато уваги релігії як феномену культурно-історичного розвитку України.

Так, у розділі “*Конфесійно-етнографічний ареал України*” (с. 259-300) читач знайде відомості про поліконфесійний склад населення України, географічну мережу віруючого населення, низку таблиць “Порівняльні дані щодо кіль-

кості релігійних організацій в СРСР та Україні 1989-1997 рр. та релігійних громад”.

Велику увагу підручник приділяє правовим питанням, що є суттєвою відзнакою даного видання.

Розділ *“Право і релігія”* розглядає такі питання, як: відносини між державою і церквою, правовий зміст свободи совісті, законодавство про свободу совісті, церковно-владні повноваження в історичному процесі, роль церкви в суверенній Україні.

Даний розділ може бути корисним не лише для релігієзнавців, а й для правоохоронців, щоб правовими засобами вирішувати практичні питання релігійних організацій.

Звертаємо увагу на такі параграфи: *“Держава і церква: види їх відносин”* (с. 303-333), *“Законодавство про свободу совісті та релігійні організації”* (с. 356-383).

До кожного розділу подано рекомендовану літературу. Список релігієзнавчих термінів (с. 475-495) може стати у пригоді і як короткий тлумачний словник для студентів.

Ходькова Л.Б. Релігієзнавство: Навч. посіб. – Л.: Афіша, 2000. – 312 с.: ілюстр.

Посібник являє собою популярне викладення основ релігієзнавства.

Значна увага приділяється світовим релігіям, подається історія виникнення й основи віровчень, розповідається про священні писання, свята і обряди та сектантські рухи, притаманні світовим релігіям. У підручнику показано вплив релігії на мистецтво, літературу, архітектуру.

Книга складається з розділів: *“Предмет релігієзнавства”*, *“Первісні форми релігії”*, *“Релігії стародавнього світу”*, *“Будизм”*, *“Християнство”*, *“Іслам”*, *“Історія релігії в Україні”*.

В останньому, як, до речі, і в інших, залучено цікавий фактичний матеріал з вітчизняної історії, починаючи з дох-

ристиянських вірувань і завершуючи сучасним конфесійним життям України. Розглядаються такі питання, як православ'я і формування національної свідомості, сучасне православ'я та інші християнські конфесії, іудаїзм, іслам і нетрадиційні вірування в Україні.

Цікавим є розділ *“Біблія — священна книга християнства”*, де книга книг характеризується як пам'ятка культури і як віросповідний документ. Подано коротку характеристику окремих її книг. Автор пише: “Тільки шлях внутрішнього співпереживання веде до розуміння справжньої суті Біблії, християнства”.

Кожен розділ підручника завершується контрольними запитаннями і рекомендованим списком літератури.

Матеріал викладено доступно, гарною літературною мовою, де науковий підхід поєднано з ненав'язливою власною думкою автора, він легко читається і запам'ятовується.

У книзі використані ілюстрації з картин відомих художників та старовинних гравюр.

Навчальний посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів. Він може бути корисним викладачам та широкому колу читачів, які тільки-но починають вивчати релігієзнавство.

Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство. – К.: Наук. думка, 1995. – 252 с.

Один з перших підручників з релігієзнавства в незалежній Україні розкриває історію і сутність релігії та її місце в системі духовної культури.

Книга розглядає основні релігієзнавчі концепції та їх філософське тлумачення, сутність, походження й функції релігії, подає історію та сучасне становище основних релігій світу, їхніх священних книг, таїнств і обрядів – від племінних культів і ранніх національних релігій до релігій сучасності.

Окремий розділ підручника досліджує історію і сьогодення релігії в Україні. В ньому висвітлюється генеза київського християнства на тлі історичних подій, що знайшла відображення в численних письмових джерелах, розкриваються його характерні особливості й роль у культурному і духовному становленні нашого народу. Тут також розглядається історична доля і значення для нашої держави греко-католицької церкви, наводяться відомості й про інші конфесії та нетрадиційні релігійні культу в Україні.

Не залишається поза увагою авторів і історія вільнодумства. Як зазначено у посібнику, “тільки з виникненням демократичних суспільних інституцій і формуванням конституційно-правового принципу свободи совісті вдалося толерантно врегулювати співіснування релігійних і вільнодумних ідей, відносячи їх до сфери внутрішніх переконань кожної людини...”.

Розділ *“Конституційні гарантії і правове регулювання свободи совісті в Україні”* аналізує правові питання, пов’язані з діяльністю релігійних організацій за умов демократизації суспільно-політичного процесу.

Короткий релігієзнавчий словник та списки літератури, що додаються до кожного розділу, стануть у пригоді для тих, хто опановує знання з питань релігії і релігієзнавства. Видання буде корисним як для студентів, так і для широкого читацького загалу.

Історія релігії в Україні: Навч. посіб. / За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К.: Знання, 1999. – 735 с.

Зміст пропонованого посібника відповідає основним вимогам програм курсів для вузів "Релігієзнавство" та "Історія релігії в Україні".

Книга дає аналіз релігійних процесів в Україні на її теренах, починаючи від давнини і до наших днів.

Структура навчального посібника побудована таким чином, що дозволяє системно і послідовно висвітлити розвиток релігії в Україні і його закономірності у зв'язку з історичними й політичними реаліями даного часу і регіону.

Так, наприклад, розділ I "Доба давніх релігій, християнізація України-Русі" показує обряди й вірування скіфів, сарматів, киммерійців, східно-слов'янський політеїзм та демонологічні вірування. Тема християнізації Київської Русі торкається таких питань, як заснування київської митрополії, її самобутності, ієрархічного оформлення, церковного судочинства, формування й розвитку інтелектуальної і філософської думки в тогочасній Україні.

Яскрава, часом драматична картина релігійного життя в Україні охоплює широкий спектр нашої історії та культури: це католицизм на українських землях, православна церква в Запорізькій Січі, українське православ'я часів Російської імперії, протестантизм, масонство в Україні, поширення ісламу та іудаїзму, релігійні процеси радянського періоду.

Ретельно досліджена і представлена тема релігійно-церковного життя в незалежній Україні, що розглядає співвідношення релігійного і національного в українській ментальності, психологічні чинники формування релігійності, описує колізії відродження українського православ'я на тлі новітньої історії, географію релігій в Україні, новітні релігійні рухи, релігійне життя української діаспори.

Посібник розрахований на студентів, аспірантів, викладачів вузів, учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл.

Пащенко В. Православ'я в новітній історії України: В 2 ч. – Полтава, 1997-2001.

Ч. 1. – 1997. – 354 с.

Ч. 2. – 2001. – 736 с.

Сфера державно-церковних стосунків в Україні часів радянської влади найбільше вивчена в період з 1917 р. до початку Великої Вітчизняної війни.

Останні десятиліття являють собою значною мірою “білу пляму”. Ліквідувати зазначену прогалину покликана пропонована монографія.

На основі маловідомих архівних документів зроблено спробу проаналізувати розвиток політики радянської держави щодо церкви в УРСР. Логічним продовженням наукових розвідок є дослідження міжцерковного та внутрішньоправославного конфлікту в незалежній Україні.

Книга перша розкриває історію православ'я на теренах України за часів Другої світової війни, а також в повоєнні роки. Окремий розділ присвячено українській греко-католицькій церкві.

Друга книга завершує пошуки автора з питань державно-церковних відносин в Україні протягом 1920-1950-х років ХХ століття.

Власне, на думку автора, історія взаємовідносин радянської держави і церкви — це історія переслідувань церкви і насадження тотального атеїзму.

“Комуністична партія,... проголошуючи діалектику методологією наукового пізнання та освоєння навколишнього світу, у практичній діяльності чинила надто метафізично”.

У розділі V “Українська церква в незалежній Україні” (кн. 2) автор, відстоюючи позицію об'єднання церков у єдину помісну українську церкву, детально описує і аналізує витoki й перебіг внутрішньо-церковного конфлікту в Україні між трьома гілками православ'я.

Автор вважає, що мирне вирішення конфлікту можливе за умови, коли значна частина духовенства переосмислить власне місце в суспільстві, змінить своє ставлення до незалежної держави, до інаковірців.

Ще давньогрецькі філософи стверджували, що двічі увійти в одну й ту саму ріку неможливо. І все-таки людство ще не навчилося уникати повторення власних помилок.

Дані книги, як пише автор, ставлять за мету шляхом аналізу державно-церковних відносин в Україні застерегти від можливого повторення гірких уроків минулого.

Двотомна монографія розрахована на студентів вищих навчальних закладів, викладачів, широке коло читачів.

На шляху до єдності: Підруч. з екуменізму / Пер. з пол. А. Шкраб'юка. – Л.: Свічадо, 1999. – 64 с.

Християнський світ, який сам по собі є неоднорідним, існує в суспільстві поруч з багатьма іншими релігіями. Мирне співіснування і єдність релігій, на думку авторів книги, є нагальною потребою нашого часу. Екуменізм — це рух, що виник з ініціативи протестантських церков на початку ХХ ст., він ставить собі за мету об'єднання християнських церков і подолання відокремленості в християнстві, з'єднання церковних сил у міжнародному масштабі.

Ставлення до екуменізму в сучасному світі неоднозначне, зокрема всім відома позиція російського православ'я, яке з певною упередженістю сприймає ідею об'єднання християнських конфесій, зважаючи на всі політичні й конфесійні розбіжності у сучасному світі.

Книга дає основні поняття про екуменізм як явище, розкриває його сутність і витоки, представляє позицію різних християнських конфесій.

У праці здійснено спробу синтезувати існуючі думки щодо відношення християнства до неохристиянських релігій.

У розділі “Схематичний образ християнських церков (дерево роду)” подано короткі відомості довідкового характеру про 28 течій християнства, що існують у сучасному світі.

Маючи невеликий обсяг, книга вміщує значний масив інформації, яка подається у стислому вигляді і може бути

використана при подальшому вивченні суспільних і політичних аспектів сучасного християнства.

Книга призначається для викладачів і студентів, усіх зацікавлених у вивченні проблем екуменізму.

Сулима В. Біблія і українська література: Навч. посіб. – К.: Освіта, 1998. – 400 с.

Рекомендована книга — це перша спроба оглянути тисячолітню традицію ідейно-художнього засвоєння Біблії українським письменством.

Входження Святого Письма в моральну і духовну культуру України позначилось і на літературному процесі — від творів давніх пам'яток і до сучасних зразків красного письменства.

Книга починається з розділів, присвячених самій Біблії, де Книга Книг розглядається як явище літератури. Коротко, але послідовно розповідається про зміст кожної з її книг. Все це доповнено стислими літературознавчими викладками, наприклад, про давні літератури Близького Сходу, про шлях Біблії до народів світу.

У наступних розділах посібник подає відомості про християнські літературні пам'ятки XI-XIII століть, досліджує вплив християнства на українську класичну літературу, зокрема твори Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, аналізує релігійні ремінісценції поетів XX століття.

Цікавим є розділ "Біблійна поезія XX століття", що вміщує антологію поезії Юрія Клена, Євгена Маланюка, Тодося Осьмачки, Грицька Чупринки, Миколи Зерова, ранні твори Павла Тичини та інші.

Багато з цих творів читач прочитає чи не вперше, адже творчість авторів, які були репресовані або емігрували, не була відома широкому загалу.

Поряд з віршами посібник вміщує посилання на відповідні уривки з Біблії, що дає змогу читачеві легше орієнтуватися у тонкощах біблійних образів та ідей.

Книга буде цікавою і корисною для учнів, студентів, учителів, усіх, хто цікавиться питаннями української культури і релігії.

Антофійчук В. Євангельські образи в українській літературі XX століття: Монографія. – Чернівці: Рута, 2001. – 334 с.

Книга досліджує одну з актуальних проблем сучасної гуманітарної науки — "Біблія і українська література".

Розділ I розглядає євангельські традиції в українській літературі, могутнім чинником якої стали християнські твори ще часів Київської Русі. Тут висвітлюються також євангельські образи, традиції і новаторство у літературі кінця XIX – початку XX ст., що трансформувалися під впливом історичних подій і національних прагнень того часу.

Філософія і психологія образу Іуди Іскаріота, фольклорна і літературна його інтерпретація подається у II розділі книги.

Розділи III і IV розглядають морально-психологічні аспекти літературної трансформації образів Ісуса Христа, Понтія Пілата, аспекти взаємодії християнського і людського світу.

Автор глибоко і ретельно досліджує значний масив української прози, поезії, драматичні твори. Це твори Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Кобилянської, І. Франка. С. Яричевського, В. Сосюри, М. Руденка, П. Тичини, І. Драча, С. Черкасенка, І. Багряного, Г. Лужицького та багатьох інших відомих і не досить відомих творців художнього слова.

Євангельські образи і сюжети, їх переосмислення й художнє відтворення в українській літературі постають у мо-

нографії як складова загальноєвропейського культурного і літературного процесу, тут знаходимо загальне і своєрідне, що притаманне українській літературній традиції.

Список літератури, що додається (343 назви), — свідчення високого наукового рівня даної праці.

Книга розрахована не лише на літературознавців, культурологів, викладачів, а й на всіх, хто цікавиться питаннями взаємодії релігії і літератури.

3.2. Біблійна та християнська теми в художній літературі

3.2.1. Українська література¹

1. Багірова В. Хай Бог вас береже: Вірші. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 148 с.: ілюстр.

2. Багрянний І. Сад Гетсиманський: Роман. – К.: Дніпро, 1991. – 527 с.

3. Бажан М. Сліпці: Поема // Сучасність. – 1998. – № 12. – С. 44-69.

4. Бердник О. Тайна Христа. – К.: Віта поліс, 1996. – 183 с.

---

¹ У списку читач знайде твори українських класиків, митців Розстріляного Відродження та твори сучасних авторів. По додаткову інформацію радимо звернутись до видань: № 54. – С. 320-335; № 84. – С. 393-397.

5. Богославень: Духов. поезія західноукр. авторів. – Тернопіль, 1994. – 513 с.
6. Галябарда С. Сповідь Юди // Вітчизна. – 1991. - № 11. – С. 19-20.
7. Гордасевич Г. Варавва // Визвольний шлях. – 1997. – № 4. – С. 461-462.
8. Григоренко А. Храм Істини // Григоренко А. Тінь Перуна: Поезії. – К., 1992. – С. 7-24.
9. Дзюбенко Н. Андрій Первозванний: Роман. – К.: Гранослов, 1999. – 334 с.
10. Дрозд В. Іскаріот // Дніпро. – 1990. – № 11. – С. 54-63.
11. Древнерусская притча / Сост.: Н. Прокофьев, П. Алехина. – М.: Сов. Россия, 1991. – 528 с.
12. Дучимінська О. Сумний Христос. – Л.: Каменярь, 1992. – 238 с.
13. Жук І. Ніч: (Сум Марії) // Київ. – 1993. – № 4-5. – С. 157.
14. Зеров М. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – 843 с. – Із змісту: Соломея. – С. 54; Чистий четвер. – С. 64; “Страсна п’ятниця”. – С. 64.
15. Изборник: Повести древней Руси. – М.: Худож. лит., 1983. – 432 с.

16. Іваничук Р. Євангеліє від Томи // Дзвін. – 1995. – № 1. – С. 21-84.

17. Іваничук Р. Смерть Юди: Триптих повістей. – Л.: Червона калина, 1997. – 292 с.

18. Ілляшенко В. Антихрист: Повість-легенда // Київ. – 2000. – № 3-4. – С. 29-62.

19. Карманський П. Поезії. – К.: Укр. письм., 1992. – 374 с.

20. Квітневий В. Бог і Україна: Поезія; Драм. твори. – Л., 1997. – 152 с.

21. Кобилянська О. Юда // Кобилянська О. Твори: У 5 т. – К., 1963. – Т. 4. – С. 391-405.

22. Ковальова О. Під стінами Єрусалиму // Визвол. шлях. – 1998. – Річник LI, кн. 8. – С. 1001-1002.

23. Колодій В. Де Господь нам про любов глаголив // Буковин. журн. – 1999. – Ч. 1/2. – С. 3-13.

24. Королева Н. Що є істина? // Всесвіт. – 1996. – № 2. – С. 3-38; № 3. – С. 109-145; № 4. – С. 60-131.

25. Костенко Л. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с. – Із змісту: "Був Ірод, і була Іродіада". – С. 363; Брейгель. "Шлях на Голгофу". – С. 364; "Ісус Христос розп'ятий був не раз". – С. 366; "Перш, ніж півень заспіває". – С. 367.

26. Костомаров М. Закон Божий: (Книга буття укр. народу). – К.: Либідь, 1991. – 40 с.

27. Костомаров М. Книга битія українського народу // Київ. – 1991. – № 10. – С. 3-8.

28. Кримський А. Поезії. – К.: Рад. письм., 1968. – С. 305-307.

29. Куліш П. Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1989.

Т. 1: Варіація першої Давидової псалми. – С. 189-190.

Т. 2: Чорна Рада: Хроніка 1663 року; Оповідання; Драматичні твори; Статті та рецензії. – 586 с. – Із змісту: Іродова морока: Святочное представление на малорус. яз. – С. 302-332.

30. Лепкий Б. Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. – 862 с. – Із змісту: “З кадилиць срібних дим снується...”. – С. 43; В різдвяну ніч 1915-го. – С. 182-184; На святий вечір. – С. 229-231; У великодній тиждень. – С. 231-232; Під Різдово. – С. 326-327; 3 різдвяних настроїв. – С. 341-342; На Голгофу. – С. 352.

31. Лужницький Г. Голгота – Страсті, Смерть і Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа // Лужницький Г. Посол до Бога: Зб. п'єс. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 97-156.

32. Маковей О. Терновий вінок: Легенда // Твори: У 2 т. – К., 1990. – Т. 1. – С. 247-267.

33. На ріках Вавілонських: 3 найдавнішої л-ри Шумеру, Вавілону, Палестини / Упоряд. М. Москаленко. – К.: Дніпро, 1991. – 398 с. – Із змісту: 3 Книги Буття / Пер.: І. Франко, П. Куліш; 3 Книги Суддів / Пер.: І. Дьяконов, М. Москаленко; 3 Книги Ісайї / Пер. П. Куліш; 3 Книги Єремії / Пер. П. Куліш; 3 Книги Єзекїїла / Пер. Л. Українка; 3 Книги Псалмів / Пер. І. Пулюй; 3 Книги приповісток Соломонових / Пер. П. Куліш; Книга Іова / Пер. М. Москаленко; Пісня над піснями / Пер.:

І. Дьяконов, М. Москаленко; Книга Єкклесіаст / Пер.: І. Дьяконов, М. Москаленко; Книга Рути / Пер. І. Нечуй-Левицький; Книга Йони / Пер. П. Куліш; 3 Книги Даниїла / Пер. І. Нечуй-Левицький.

34. Павличко Д. Покаянні псалми: Поезії. – К.: Основа, 1994. – 224 с.

35. Пархоменко І. Українська Богородиця // Слово і час. – 1993. – № 6. – С. 66-69.

36. Петров В. Апостоли // Українське слово: Хрестоматія укр. л-ри та літ. критики ХХ ст.: У 3 кн. – К., 1994. – Кн. 2. – С. 80-90.

37. Руденко М. Хрест: Поема // Літ. Україна. – 1990. – 24 трав. – С. 4.

38. Савчинська-Латик Т. Віднайди нас, Господи: Поезії. – Л.: Каменяр, 2000. – 71 с.: ілюстр.

39. Сверстюк Є. На святі надій: Вибране. – К.: Наша віра, 1999. – 781 с.

40. Сковорода Г. Сад божественных песней, прозябший из зерн Священного Писания // Сковорода Г. Літературні твори. – К., 1972. – С. 25-62.

41. Слово благовісту: Антол. укр. реліг. поезії. – Л.: Світ, 1999. – 784 с.

42. Стус В. Церква святої Ірини // Київ. – 1998. – № 1-2. – С. 4.

43. Тарасюк Г. Любов і гріх Марії Магдалини. – Чернівці, 1995. – 384 с.

44. Українка Л. Зібрання творів: В 12 т. – К.: Наук. думка. - 1976.

Т. 3. Драматичні твори (1896-1906). Одержима – С. 126-147.

Т. 5. Драматичні твори. На полі крові – С. 135-157.

45. Українська література XIV-XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. – К.: Наук. думка, 1988. – 600 с.

46. Українська поезія: Кінець XVI – початок XVII ст. – К.: Наук. думка, 1978. – 431 с.

47. Українська поезія: Середина XVII ст. – К.: Наук. думка, 1992. – 680 с.

48. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1976-1986.

Т. 1. Легенда про Пілата. – 1976. - С. 254-257.

Т. 5. Мойсей. – 1976. – С 201-264.

49. Черкасенко С. Ціна крові // Твори: В 2 т. – К., 1991. – Т. 1. – С. 758-868.

50. Шевченко Т. Во Іудеї, во дні они...; Неофіти; Саул (Царі) // Шевченко Т.Г. Кобзар. – К., 1987. – С. 513; 515-529; 577-579.

51. Шевченко Т. Давидові псалми // Повне зібр. творів: У 12 т. – К., 1989. – Т. 1. – С. 258-263.

52. Шевченко Т. Марія: Поема // Шевченко Т.Г. Поеми. – К., 1984. – С. 161-186.

53. Яричевський С. Христос на Олімпі // Твори: У 2 т. – Бухарест, 1977. – Т. 1. – С. 166-169.

* * *

54. Антофійчук В., Нямцу А. Євангельські мотиви в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Чернівці: Рута, 1996. – 208 с.

55. Антофійчук В. Євангельські оповідання Наталени Королевої // Буковин. журн. – 1999. – Ч. 1/2. – С. 95-98.

56. Антофійчук В. Образ Іуди Іскаріота в українській літературі. – Чернівці: Рута, 1999. – 104 с.

57. Антофійчук В. Образ Понтія Пілата в українській літературі: Онтологічні, поведінкові та аксіологічні доміанти. – Чернівці: Рута, 1999. – 40 с.

58. Астаф'єв О. Українська релігійна лірика // Сіверян. літопис. – 1998. – № 2. – С. 50-58.

59. Барка В. "Кобзар" і Біблія // Укр. мова і л-ра в шк. – 1993. – № 3. – С. 34-35.

60. Бартошко С. Михайло Драгоманов — дослідник біблійних легенд // Рідна шк. – 1997. – № 1. – С. 10-23.

61. Бетко І. Біблійні мотиви творчості Лесі Українки в європейському контексті // Українська література в системі літератур Європи і Америки (ХІХ-ХХ ст.). – К., 1997. – С. 136-151.

62. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ століть // Укр. мова і л-ра в шк. – 1991. – № 10. – С. 64-70.

63. Бетко І. Біблія як джерело ідей у творчості Лесі Українки: (Пробл. огляд) // Слово і час. – 1991. – № 3. – С. 28-36.

64. Бетко І. Рецепції Біблії в українській поезії // Питання літературознавства. – Чернівці, 1995. – Вип. 2. – С. 31-41.

65. Біблія як релігійно-історична та літературна пам'ятка: Метод. рек. для студ. усіх форм навчання / [Підгот. В. Глушко]; Сум. держ. пед. ін-т ім. А.С. Макаренка; Укр. акад. банків. справи. – Суми: Козац. вал, 1998. – 73 с.

66. Бондар Л. Діва Марія як художній образ // Укр. літературознавство. – 1993. – Вип. 58. – С. 71-78.

67. Гончар О. То звідки ж взялася "Звізда Полинь?" // Літ. панорама. – 1988. – С. 6-11.

68. Гузар З. Драматична поема Лесі Українки "На полі крові" // Леся Українка: Матеріали ювіл. наук. конф. – К., 1973. – С. 93-98.

69. Качуровський І. Релігійно-містичні елементи в ліриці М. Ореста // Слово і час. – 1992. – № 11. – С. 14-18.

70. Криса Б. Пересотворення світу: Укр. поезія XVII-XVIII ст. – Л.: Свічадо, 1997. – 216 с.

71. Кудрявцев М. Апокаліптичні мотиви в українській класичній літературі XIX-XX ст. // Біблія і культура. – Чернівці, 2000. – Вип. 1. – С. 38-41.

72. Мишанич О. Біблія і давня українська культура // Біблія і культура. – Чернівці, 2000. – Вип. 1. – С. 9-13.

73. Мороз Л. Леся Українка і християнство // Дивослово. – 1995. – № 2. – С. 4-10.

74. Одарченко П. Біблійна тематика в творчості Лесі Українки // Одарченко П. Леся Українка. – К., 1994. – С. 91-111.

75. Проць О. Біблійні мотиви та міфологічні образи в поезії Ліни Костенко // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закладах України. – 1997. – № 7. – С. 32-33.

76. Релігія Шевченка // Україна. – 1991. – № 9. – С. 10-11.

77. Росовецький С. Міф про народження і загибель Христа в Україні // Язык и культура: Пятая Междунар. науч. конф. – К., 1997. – Т. IV. Язык и художественное творчество. – С. 141-146.

78. Савокін Г. Григорій Сковорода як читач Біблії // Слово і час. – 1993. – № 9. – С. 11-16.

79. Савченко З. Біблійно-християнські мотиви та образи в романі "Сад Гетсиманський" // Слово і час. – 1996. – № 10. – С. 57-61.

80. Саррапин В. Концепція християнського гуманізму в поезії Юрія Клена // Християнство і культура: історія, традиції, сучасність. – Полтава, 1998. – С. 142-145.

81. Сверстюк Є. Українська література і християнська традиція // Сучасність. – 1992. – № 12. – С. 137-145.

82. Стадна Л. Тарас Шевченко і релігія // Рідна шк. – 1998. – № 3. – С. 6-9.

83. Степовик Д. Християнство і Шевченко // Київ. старовина. – 1994. – № 2. – С. 27-32.

84. Сулима В. Біблія і українська література: Навч. посіб. – К.: Освіта, 1998. – 400 с.

85. Хороб С. Українська релігійна драма // Хороб С. Слово – образ – форма: У пошуках художності. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 81-89.

86. Чижевський Д. До світогляду Шевченка // Укр. мова в шк. – 1993. – № 3. – С. 35-38.

3.2.2. Світова література

1. Айтматов Ч. Плаха: Роман. – М.: Мол. гвардия, 1987. – 202 с.

2. Акунин Б. Пелагия и красный петух: Роман: В 2 т. – Х.: Фолио; М.: ООО "Изд-во АСТ", 2003.

Т. 1. – 317 с.

Т. 2. – 266 с.

3. Андерсон Дж. Изумление Ноя: Стихи // Иностр. лит. – 1998. – № 5. – С. 218.

4. Андреев Л. Иуда Искариот // Собр. соч. – М., 1990. – Т. 2. – С. 210-264.

5. Байрон Дж. Г. Сочинения: В 3 т. – М.: Худож. лит., 1974. – Т. 2. – 342 с. – Из змісту: Видение суда. – С. 472-502; Каин: Мистерия. – С. 382-471.

6. Басистый Ю. Тяжкий путь неверия: Стихи. – Ленинград: Б.и., 1991. – 76 с. – Из змісту: Христос. – С. 51; Варавва. – С. 52; Понтий Пилат. – С. 57; Фома Неверующий. – С. 66; Иоанн Предтеча. – С. 65; Иоанн-Апостол. – С. 73.

7. Белый А. Христос воскрес // Белый А. Стихотворения. – М., 1988. – С. 347-371.

8. Булгаков М. Мастер и Маргарита // Булгаков М.А. Собр. соч. в 5 т. - М., 1992. – Т. 5: Мастер и Маргарита. Письма. – С. 7-384.

9. В ночь на 14 нисана: Иисус Христос, Иуда Искариот, Понтий Пилат / Сост. В. Блинов. – Екатеринбург: Сред.-Урал. кн. изд-во, Ассоц. урал. издателей, 1991. – 560 с.: ил.

10. Вифлеемская звезда: Сб. / Сост. З. Светова. – М.: Агентство печати им. Сабашниковых “Тоза”, 1990. – 64 с.

До книги увійшли переклади євангельських текстів, а також колядки, різдвяні вірші, оповідання.

11. Голубиная книга: Рус. нар. духов. стихи XI-XIX вв. – М.: Мол. рабочий, 1991. – 351 с.

12. Горенштейн Ф. Искупление: Роман // Юность. – 1990. – № 11. – С. 5-25; № 12. – С. 6-34.

13. Горенштейн Ф. Псалом: Роман-размышление о четырех казнях господних // Октябрь. – 1991. – № 10. – С. 3-54; № 11. – С. 19-46; № 12. – С. 82-106; 1992. – № 1. – С. 92-115; № 2. – С. 66-106.

14. Даниловский Г. Мария Магдалина: Ист. Роман. – М.: Прогресс-Литра, 1991. – 304 с.

15. Данте А. Божествена комедія: Поема / НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. – Х.: Фоліо, 2001. – 607 с. - Б-ка світової л-ри.

16. Джеджула Ю. Новое небо: Ист. роман. – К.: Рад. письм., 1989. – 399 с.

17. Диккенс Ч. Жизнь нашего господа Иисуса Христа: [Евангел. повествование, напис. для детей]. – Рига: Виеда, 1991. – 93 с.: ил.

18. Домбровский Ю. Факультет ненужных вещей: Роман. – М.: Худож. лит., 1989. – 610 с.

19. Дюрренматт Ф. Пилат // Избранное. – М., 1990. – С. 263-370.

20. Есенин С. Избранные сочинения. – М.: Худож. лит., 1983. – 432 с. – Из змісту: Троицино утро, утренний канон. – С. 28; Шел Господь людей пытать в любви... – С. 32; О, Матерь Божия... – С. 64.

21. Куприн А. Суламифь // Куприн А.И. Собр. соч. В 9 т. – М., 1972. - Т. 5. – С. 7-56.

22. Лагерлеф С. Легенды о Христе. – М.: Сов. Россия, 1991. – 174 с.

23. Лосано Х. Стихи: Последняя роза. Подслушанное. Лазарь. Причащение. Обретение Петра. Сообщение прокуратора // Иностран. лит. – 1998. – № 5. – С. 144-149.

24. Максимов В. Семь дней творения: Роман // Октябрь. – 1990. – № 6. – С. 17-29; № 7. – С. 56-101; № 8. – С. 16-56; № 9. – С. 70-135.

25. Манн Т. Иосиф и его братья: В 2 т. – М.: Правда, 1991.

Т. 1. – 717 с.

Т. 2. – 718 с.

26. Мейлер Н. Евангелие от Сына Божия: Главы из романа // Иностран. лит. – 1998. – № 5. – С. 110-143.

27. Мережковский Д.С. Христос и Антихрист: Трилогия. – М.: Книга, 1989-1990.

Т. 1: Смерть богов: (Юлиан-Отступник). – 1989. – 415 с.

Т. 2: Воскресшие боги: (Леонардо да Винчи).

Ч. 1. – 1990.- 393 с.

Т. 3: Воскресшие боги: (Леонардо да Винчи).

Ч. 2. – 1990. – 429 с.

Т. 4: Антихрист: (Пётр и Алексей). – 1990. – 635 с.

28. Мильтон Дж. Потерянный рай. – М.: Худож. лит., 1976. – 562 с.

29. Мордовцев Д. Ирод: Ист. роман. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 140 с.

30. Панас Г. Евангелие от Иуды: Апокриф. – М.: Радуга, 1987. – 244 с.

31. Пастернак Б. Собрание сочинений: В 5 т. – М.: Худож. лит., 1990.

Т. 3. Доктор Живаго. – 734 с. – Из змісту: Часть семнадцатая. Стихотворения Юрия Живаго: На страстной. – С. 512-513; Рождественская звезда. – С. 530-532; Рассвет. – С. 532-533; Чудо. – С. 533; Дурные дни. – С. 535-536; Магдалина. – С. 536-537; Магдалина. – С. 537-538; Гефсиманский сад. – С. 538-540.

32. Сарамато Ж. Евангелие от Иисуса // Иностр. лит. – 1998. – № 5. – С. 5-106; № 6. – С. 96-165.

33. Светов Ф. Отверзи ми двери: Роман // Новый мир. – 1991. – № 10. – С. 48-127; № 11. – С. 148-218; № 12. – С. 69-152.

34. Святая ночь: Сб. повестей и рассказов зарубеж. писателей. – М.: Политиздат, 1991. – 398 с.

35. Сенкевич Г. Камо грядеши: Роман. – М.: Худож. лит. 1989. – 447 с.

36. Соловьёв Вл. Хвалы и моления Пресвятой Деве // Соловьёв В. Неподвижно лишь солнце любви... – М., 1990. – С. 35-38.

37. Стихи духовные. – М: Сов. Россия, 1991. – 332 с.

38. Тендряков В. Покушение на миражи. – М.: Сов. писатель, 1988. – 396 с.

39. Три стихотворения на библейские темы: Иллахович К. Когда осел согревал...; Рильке Р.М. Воскрешение Лазаря; Борхес Х.Л. Христос на кресте // Иностр. лит. – 1998. – № 5. – С. 107-109.

40. Федотов А. Голгофа: Стихотворения, поэмы, филос. романы в стихах. – М.: Укрполиграфиздат, 1990. – 105 с.

41. Флобер Г. Иродиада // Собр. соч.: В 3 т. – М., 1984. – Т. 3. – С. 62-92.

42. Франс А. Прокуратор Иудеи // Собр. соч.: В 8 т. – М., 1958. – Т. 2. – С. 659-673.

43. Хетагуров К. "Се человек !" // Собр. соч.: В 5 т. – М., 1960. – Т. 3. – С. 107-117.

44. Шолом-Алейхем. Песнь Песней: (Юношеский роман) // Шолом-Алейхем. С ярмарки: Рассказы. – М., 1957. – С. 648-689.

45. Эрдет С. Безымянная могила // Иностр. лит. – 1998. – № 5. – С. 151-217.

* * *

46. Аверинцев С. Вечный образ: [Образ Иисуса Христа в лит.] // Слово. – 1989. – № 8. – С. 41-43.

47. Апдайк Дж. "Чтоб камни сделались хлебами"; Норман Мейлер. Искушение Христа // Иностр. лит. – 1998. – № 5. – С. 230-234.

48. Барабаш Ю. "Верный путь и тесные врата": [Об отношении Н. Гоголя к религии] // Наука и религия. – 1991. – № 4. – С. 45-49; № 6. – С. 51-56.

49. Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов: 80-летию Русской северо-западной библейской комиссии (1915-1995). – С.Пб.: ТООК "Петрополис", 1995. – 250 с.

50. Былинин Э. Русская духовная лирика: Очерки истории // Поэзия: Альманах. – 1990. – Вып. 57. – С. 75-102.

51. Воронова О. Религиозный символ в поэтическом контексте С. Есенина // Рус. речь. – 1998. – № 3. – С.14-20.

52. Доманский В. "Я пришел не судить мир, но спасти мир": [Образ Иисуса Христа в л-ре] // Рус. яз. и лит. в сред. учеб. заведениях Украины. – 1991. – № 11. – С. 51-55.

53. Калинин Ю. Библия: историко-литературный аспект // Рус. яз. и лит. в сред. учеб. заведениях Украины. – 1990. – № 1. – С. 63-69.

54. Коган Л. Иисус и Понтий Пилат: Три интерпретации одного вечного сюжета // Филос. и социол. мысль. – 1990. – № 9. – С. 46-53.

55. Королев А. Между Христом и Сатаной // Театр. жизнь. – 1991. – № 13. – С. 30-32; № 15. – С. 28-31.

56. Кротов Я. Христос под пером // Иностр. лит. – 1998. – № 5. – С. 242-253.

57. Мень А. В поисках подлинного Христа: Евангел. мотивы в запад. лит. // Иностр. лит. – 1991. – № 3. – С. 237-247.

58. Нямцу А. Идеи и образ Нового Завета в мировой литературе / Черновиц. гос. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Черновцы: Рута, 1999. – 328 с.

59. Нямцу А. Мир Нового Завета в литературе: Учеб. пособие / Черновиц. гос. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Черновцы: Рута, 1998. – 108 с.

60. Переяслов Н. Усилье Воскресения: Духов. искания в соврем. прозе // Октябрь. – 1991. – № 9. – С. 154-159.

61. Русская литература и христианство. – С.Пб.: Наука, 1994. – 397 с.

62. Семенова С. “Всю ночь читал я твой завет”: [Образ Иисуса Христа в соврем. романе] // Новый мир. – 1989. – № 11. – С. 229-243.

Д О Д А Т К И

1. Релігійна книга і бібліотека

Список літератури

1. Боже, нам єдність подай: Зб. метод. матеріалів / Уклад. М. Сташків; Львів. ДОУНБ. – Л., 1999. – 67 с.

2. Бойко В. "Духовной жаждою томим": Библия в юношеской б-ке // Библиотека. – 1995. – № 9. – С. 21-23.

3. Бондаренко В. Продолжение разговора: О Библии в б-ке // Библиотека. – 1993. – № 8. – С. 49-53.

4. Бродский М. Читаем Библию: [Как работать с Библией] // Библиотека. – 1993. – № 1. – С. 45-47.

5. Бушуев С. Православная книга сегодня: темы и проблемы // Библиотека. – 1998. – № 1. – С. 65-68.

6. Васильева А. Очаги духовного возрождения // Библиотека. – 1994. – № 6. – С. 11-12.

7. Взаємодія бібліотек і релігійних організацій / НПБ України. – К., 1994. – 4 с. – (Инф. центр з питань культури та мистецтва).

8. Волкова В. Библия — слово Бога: [О книгах, б-ках и библиотеках Ветхого Завета] // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 3. – С. 29-32.

9. Гачева А. Жить и быть христианином: (Н.П. Петерсон) // Библиография. – 1995. – № 2. – С. 114-126.

10. Глухов А. И свеча не погасла // Библиография. – 1995. – № 2. – С. 40-45.

11. Давыдова Н., Коновалова О. Две тысячи лет христианству: история и современность: Библиогр. список лит. // Библиотека. – 2000. – № 8. – С. 53-55.

12. Дениско Л. Духовні журнали як джерело духовної культури та української етнографії: [Про ст. в реліг. журн. II половини XIX ст.] // Бібл. вісн. – 1999. – № 5. – С. 34-36.

13. Дубровіна Л., Солонська Н. Виставка видань Біблії у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ // Бібл. вісн. – 2000. – № 4. – С. 44-45.

14. Еремина Л. Время собирать камни: [Обзор публикаций на религ. темы: Библия, жития святых и т.д.] // Библиотекарь. – 1991. – № 1. – С. 64-65.

15. Коновалова О., Давыдова Н. Секты расставляют сети: [Список лит.] // Библиотека. – 2001. – № 7. – С. 58-60.

16. Коцирій Л. Бібліографічна діяльність С.І. Пономарьова в галузі релігієзнавства // Бібл. вісн. – 1999. – № 3. – С. 18-21.

17. Краці виставки року: Метод. рек. б-кам / Вінниц. ОУНБ. – Вінниця, 2000. – 61 с.

18. Кукольщикова Т. Наше будущее в нашем прошлом: [Пропаганда религ. лит.] // Библиотека. – 2000. – № 10. – С. 16-17.

19. Лапина Л. Собирателю русских душ посвящается: [О праздновании дня Сергия Радонежского в Ом. науч. б-ке] // Библиотека. – 1993. – № 4. – С. 13-15.

20. Людина в пошуках істини: Робота б-к з реліг., релігієзн. та реліг.-філос. л-рою: Метод.-бібліогр. матеріали / Уклад. Т.О. Гуртова; ДООУНБ. – Д., 1999. – 107 с.

21. Мельник И., Самойлюк Т. Невостребованный пласт: [История христиан. славян. мира] // Библиотека. – 1995. – № 3. – С. 68-72.

22. Обслуговування читачів: [Робота з реліг. л-рою] // Пульс бібліотечного життя. – Херсон, 1999. – Вип. 1. – С. 2-3.

23. Пономаренко Л. Матеріали з міфології, язичництва та історії релігії // Бібл. вісн. – К., 1995. – № 4. – С. 25-26.

24. Робота бібліотек з релігійною та релігієзнавчою літературою: Матеріали заоч. семінару / Херсон. ОУНБ ім. О. Гончара; Херсон. обл. б-ка для дітей. – Херсон, 1998. – 66 с.

25. Роль бібліотек монастирів, соборів та інших установ у розвитку культури України: Тези наук. конф. / АН України. Ін-т укр. археографії. – К., 1993. – 130 с.

26. Сенченко Н. Великі подвижники християнства: [Про презентацію книги "Історія Києво-Печерської Лаври", авт. ігумена Серафима] // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 2. – С. 5-7.

27. Сташків М. В центрі уваги — духовне відродження українського народу: [Співпраця б-к Львівщини з реліг. орг.] // Бібл. планета. – 1998. – № 1. – С. 14.

28. Сташків М. Духовна книга наближає людей до Христа // Вісн. Кн. палати. – 1999. – № 10. – С. 11.

29. Сташків М. Методична служба: сучасний діапазон діяльності: [Зокрема про реліг.-просвітн. діяльність б-к Львівщини] // Бібл. планета. – 2001. – № 4. – С. 21-22.

30. Столяров Ю. Библия и библиотеки // Библиотековедение. – 1997. – № 3. – С. 88-102.

31. Сулавко И. Библиотеки и религия — два взгляда на проблему // Библиотековедение. – 1998. – № 2. – С. 100-102.

32. Упорова В. Истоки: [О б-ке духов. возрождения в Кунцев. р-не Москвы и работе с реліг. лит.] // Библиотекарь. – 1990. – № 7. – С. 7-8.

33. Устюжаніна Г. Использование религиозной литературы в библиотеке // Роль бібліотек монастирів, соборів та інших установ у розвитку культури України: Тези наук. конф. – К., 1993. – С. 81-85.

34. Устюжаніна Г., Тетенко М. Просвітницька робота бібліотек України з питань релігії і релігієзнавства в посткомуністичному суспільстві // Філософські пошуки. – Л.; О.; Хмельницький, 2001. – Вип. XI-XII. – С. 324-328.

35. Фонотов Г. Библиотеки и религия. – М.: Либерия, 1995. – 64 с. – (Прил. к журн. "Библиотека").

36. Шляхи використання релігійної літератури у роботі з читачами бібліотеки: Інформ. довідка / Нац. парламент. б-ка України; Підгот. Г. Устюжаніна. – К., 1994. – 4 с. – (Інформ. центр з питань культури; Вип. 12 (5)).

37. Я є шлях і істина і життя (Іоанн. XIV:6): Кн.-ілюстр. виставка / Матеріал підгот. Ю Ворона // Бібл. планета. – 1999. – № 4. – С. 33-34.

2. Вивчення читацьких запитів на релігійну літературу

Для більш повного задоволення читацьких потреб з питань релігії і релігієзнавства бібліотека може запровадити дослідження (див. анкету).

Пропонована анкета містить 12 запитань. Бажано її розповсюджувати серед читачів різних категорій (вікових, освітніх, професійних).

Методика проведення досліджень з бібліотечної справи досить ґрунтовно подається у посібниках:

Васильев И.Т., Илле М.Е., Равинский Д.К. Социологические исследования в библиотеках: Практик. пособие. – С.Пб.: Профессия, 2002. – 176 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко В.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності / ХДАК. – Х., 1998. – 288 с.

2.1. АНКЕТА

“Читацькі запити на релігійну літературу та стан їх задоволення”

Шановний читачу !

Просимо Вас відповісти на запитання даної анкети. Ваші відповіді допоможуть задовольнити Ваші запити на літературу з питань релігії і релігієзнавства.

1. Чи цікавитеся Ви літературою з питань релігії та релігієзнавства?

(Підкресліть):

- так;
- ні.

2. Як часто Ви цікавитеся літературою з питань релігії та релігієзнавства?

(Підкресліть):

- постійно;
- інколи;
- дуже рідко.

3. З якою метою Ви звертаєтесь до літератури з питань релігії та релігієзнавства?

(Підкресліть):

- освіта (підготовка до занять у школі, вузі);
- професійний інтерес;
- бажання розширити свій кругозір, самоосвіта;
- віра, світогляд, питання буття і осмислення світу.

4. Які видання Вас цікавлять?

(Підкресліть):

а) Священні писання:

- ◆ Біблія;
- ◆ Коран;
- ◆ Талмуд;
- ◆ інші (напишіть)

- б) література про історію релігії;
- в) література про релігійні свята й обряди, їхнє значення;
- г) життя святих;
- д) праці святих отців церкви;
- е) проповіді, молитвослови;
- є) література про релігійну ситуацію в країні, світі, відносини релігії та суспільства;
- ж) видання з питань релігійного мистецтва;
- з) література про східні віровчення;
- і) видання з питань окультизму, астрології, НЛО;
- к) підручники з релігієзнавства та історії релігії;
- л) книги з питань "Релігія і культура";
- м) інша (вказіть, яка саме):

5. Чи отримуєте Ви таку літературу у нашій бібліотеці?

(Підкресліть):

- так;
- частково;
- ні.

6. Що або хто допоміг Вам у виборі літератури?

(Підкресліть):

- рекомендації бібліотекаря;
- книжкова виставка;
- виставка нових надходжень;
- самостійний пошук у каталозі;
- поради друзів, колег, вчителів;
- інше:

---

7. Яку саме літературу з питань релігії та релігієзнавства Ви не знайшли в наших фондах, але хотіли б її отримати?

Напишіть прізвище автора і назву видання або тему:

---

8. Яка з прочитаних Вами книг з питань релігії та релігієзнавства Вам запам'яталася?

Назвіть одну або декілька. Бажано вказати, чому:

---

9. Які періодичні видання з питань релігії та релігієзнавства Вас цікавлять?

Назвіть:

---

10. Які з вищеназваних періодичних видань Ви отримуєте в нашій бібліотеці?

Назвіть:

---

11. Які відсутні періодичні видання з вищеозначеної теми Ви порадили б доукомплектувати?

Назвіть:

---

12. Просимо вказати дані про себе:

1. *Стать:* чол., жін. (підкресліть)
2. *Вік* _____
3. *Освіта:* середня, спец., вища (підкресліть)
4. *Професія* _____

Щиро дякуємо!

ЗМІСТ

Передмова	3
1. Християнство і українська державність	5
2. Бібліотечне просвітництво з релігії та релігієзнавства (консультація)	15
2.1. Література до виставки «Довга дорога до храму: Християнство і українська державність»	24
2.2. Християнство і сучасне суспільство в Україні (список літератури)	32
3. Бібліотека на допомогу релігієзнавчій освіті	37
3.1. Огляд видань з проблем релігієзнавства	37
3.2. Біблійна та християнська теми в художній літературі	47
3.2.1. Українська література.	47
3.2.2. Світова література	56
Додатки	63
1. Релігійна книга і бібліотека (список літератури)	63
2. Вивчення читацьких запитів на релігійну літературу	67
2.1 Анкета: «Читацькі запити на релігійну літературу та стан їх задоволення»	68

Науково-довідкове видання

ХРИСТІЯНСТВО В УКРАЇНІ

Методико-бібліографічні матеріали
на допомогу бібліотекареві

Упорядник

Галина Володимирівна Устюжаніна

Комп'ютерна верстка

А.А. Алексєєва

Редакційно-видавничий відділ
Одеської державної наукової
бібліотеки імені М.Горького
65026 Одеса-26, вул. Пастера, 13

Підписано до друку 14.04.04.
Формат паперу 60x84/16
Друк офсетний
Обл.-вид. арк. 2,71
Тираж 150 прим.
Замовлення № 17

Ротапринт ОДНБ імені М. Горького
65026 Одеса-26, вул. Пастера, 13